

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Filozofická fakulta

Katedra asijských studií

BAKALÁŘSKÁ DIPLOMOVÁ PRÁCE

**PROMĚNY POHLEDU JAPONSKÝCH ŽEN NA
MANŽELSTVÍ NA POZADÍ NOVODOBÝCH A
SOUČASNÝCH SPOLEČENSKÝCH ZMĚN**

*The Change of Japanese Women's View of Marriage with Respect to
Modern and Current Social Changes*

OLOMOUC 2011 Kristýna Němcová

Vedoucí diplomové práce: Mgr. Ivona Barešová, Ph.D.

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně a uvedla veškeré
použité prameny a literaturu.

Olomouc 23. 6. 2011

.....

Anotace

Jméno autora:	Kristýna Němcová
Jméno fakulty – katedry:	Filozofická fakulta – Katedra asijských studií
Název práce:	Proměny pohledu japonských žen na manželství na pozadí novodobých a současných společenských změn / The Change of Japanese Women's View of Marriage with Respect to Modern and Current Social Changes
Vedoucí diplomové práce:	Mgr. Ivona Barešová, Ph.D.
Počet znaků:	85 171 (bez mezer)
Počet titulů použité literatury:	73
Klíčová slova:	<i>Rjósai kenbo</i> , rovnoprávné postavení žen, nukleární rodina, stárnutí populace, nízká porodnost, <i>konkacu</i> , <i>sóšoku-kei danši</i>

Náplní této práce bylo věnovat se chápání role japonských žen jako „dobrých manželek a moudrých matek“ (*rjósai kenbo*) na pozadí novodobých a současných společenských změn. Práce je rozdělena do určitých úseků: první část se věnuje historickému vývoji chápání této role, druhá část nastiňuje současné demografické problémy japonské společnosti a popisuje způsoby, jak si Japonky hledají manžela. Práce rovněž odpoví na otázku, proč se dnes jeví najít si manžela jako náročnější. Příčina netkví v tom, že by se svobodné Japonky odmítaly vdát - svůj vliv také nese postoj současných mladých mužů, kteří jsou pasivnější, co se týká hledání si manželky.

Děkuji vedoucí práce Mgr. Ivona Barešová, Ph.D. za ochotu, trpělivost a čas během odborného vedení bakalářské diplomové práce.

Obsah

Anotace.....	3
Ediční poznámka	6
1. Úvod a cíl práce	8
2. Vývoj pohledu Japonek na manželství	11
2.1. ROLE ŽENY V RODINĚ PŘED DRUHOU SVĚTOVOU VÁLKOU	11
2.1.1. Vznik rodinné struktury <i>ie</i>	11
2.1.2. Výchova generací <i>rjósai kenbo</i>	12
2.1.3. Žena a mateřství	14
2.1.4. Shrnutí	14
2.2. ZMĚNY POSTAVENÍ ŽENY PO DRUHÉ SVĚTOVÉ VÁLCE	15
2.2.1. Rovnoprávné postavení ženy	15
2.2.2. Posun ke koedukaci	16
2.2.3. Shrnutí	19
2.3. NOVÁ SPOLEČNOST	20
2.3.1. Zrušení systému <i>ie</i>	20
2.3.2. Demografické tendence po druhé světové válce	20
2.3.3. Demokratizace společnosti	22
2.3.4. Nukleární rodina	23
2.3.5. Život ženy	25
2.3.6. Shrnutí	25
2.4. PŘELOM 80. A 90. LET	27
2.4.1. Zákon o rovnoprávných pracovních příležitostech	27
2.4.2. Nový životní styl mladých Japonek	28
2.4.3. Shrnutí	29
3. Současný pohled Japonek na manželství	31
3.1. PROBLÉMY S NÍZKOU PORODNOSTÍ	31
3.1.1. Stárnutí populace	31
3.1.2. Nízká porodnost	31
3.1.3. Kombinace rodiny a práce v době ekonomické stagnace	32
3.1.4. Krize moderní rodiny	34
3.1.5. Shrnutí	35
3.2. ŽENY, KTERÉ AKTIVNĚ HLEDAJÍ MANŽELA	36
3.2.3. Reklama a novinky v seznamování	38
3.2.4. Příležitosti, jak si najít manžela či manželku	39
3.2.5. Shrnutí	44

3.3. SVOBODNÍ MLADÍ MUŽI.....	45
3.3.1. Ženy hledají živitele rodiny.....	45
3.3.2. Změny pohledu mladých Japonců na roli muže.....	46
3.3.3. Shrnutí	48
4. Závěr	49
Abstract in English.....	51
Seznam použité literatury.....	52

Ediční poznámka

K přepisu japonských slov jsem použila českou transkripci s výjimkou některých citací anglických zdrojů v seznamu použité literatury, kde je použita anglická transkripce pro koherenci názvu titulu. Japonská jména jsou uváděna v pořadí příjmení-jméno. Veškeré původní anglické a japonské texty, které jsou v práci citovány či parafrázovány, jsem překládala osobně. Použité příklady jsou vybrány ze soudobého japonského tisku, internetu a průzkumů veřejného mínění.

1. Úvod a cíl práce

Názory mnohých autorů se shodují v tom, že japonská společnost je v porovnání s ostatními západními zeměmi tzv. *kaikon šakai* (皆婚社会) neboli společností, kde je manželství normou (srov. Óhaši, 1993). Nejedná se jenom o počet sňatků, ale i o vnímání manželství jako víceméně nezbytný předpoklad pro to mít děti. Pouze dvě procenta dětí se narodí mimo manželství (viz. Tošiaki, 2010). Jak říká přísloví „*Kekkon šite han'ninmae, kodomo o motte iči-ninmae*“, manželství a posléze děti jsou nezbytnou součástí života, bez které by se člověk nestal pro společnost ani pro sebe plnohodnotným.

Avšak pro mladé Japonky není v poslední době představa manželství a založení rodiny tou nejlákavější. Z průzkumu veřejného mínění, který provedly noviny *Jomiuri* v roce 2005, vyšlo najevo, že sedm z deseti svobodných Japonek je naprosto spokojeno s tím, že žijí samy. Zůstat svobodný přestalo být společenským stigmatem, a proto je to příliš neznepokojuje. Některé z nich nemají v plánu v budoucnosti tento stav měnit. Zároveň se snižuje počet žen, které ve věku, kdy tak činily jejich matky, uzavírají první manželství.

Když na počátku 70. let počet svateb za rok překročil hranici jednoho milionu (sňatkovost¹ 10,0), hovořilo se o velkém boomu. Nicméně od té doby se čísla stále snižují. Na konci 80. let sice došlo k mírnému vzrůstu, pak však čísla opět kolísají, až nakonec v roce 2009 počet uzavřených manželství dosáhl čísla 708 tisíc (sňatkovost 5,6). Podle NIPSVB² šest z deseti žen blížící se věku 30 není vdaných. V roce 1970 to byly pouze dvě z deseti žen. Průměrný věk uzavření prvního manželství za posledních 20 let zároveň vzrostl o 2 roky pro muže na 30,4 let a o 2,7 roku pro ženy na 28,6let. Snižující se počty sňatků a růst průměrného věku nevěsty a ženicha jsou často chápány jako příčina klesající porodnosti.

Obecně se tvrdí, že mezi hlavní důvody, proč se tomu tak v současnosti děje, patří zejména vzdělání a pracovní možnosti, které ženám přinesla moderní doba. Vzdělání ženám umožnilo nejen získávat dobře placené pozice, které předtím patřily mužům, ale také se finančně osamostatnit. Japonsko se navíc posledních 20 let potýká s recesí, která způsobila, že platy mladých mužů se nezvyšují tak, jak bylo dříve zvykem. Manželství tedy přestalo prvotně plnit funkci ekonomickou a pro ženy

¹ Sňatkovost je demografický ukazatel udávající počet sňatků za rok na 1000 obyvatel.

² Národní institut pro populaci a sociální výzkum v oblasti bezpečnosti

se novou možností, jak se zaopatřit, stala práce a kariéra. Japonky tak dostaly šanci najít smysl života i v jiných oblastech než jen v manželství.

Na druhou stranu, pokud se ženy rozhodnou vdát, mít děti a pracovat, systém jim nevyhází velmi vstříc. Tradiční smýšlení v tomto ohledu je v Japonsku nekompromisní – buď práce, nebo rodina. I dnes je tedy běžné, že žena po svatbě či při očekávání potomstva podává v zaměstnání výpověď. Firmy (zejména ty soukromé) totiž často neposkytují matkám po mateřské dovolené záruku návratu na původní místo. Zákon sice dává právo využít 14 týdnů (6 týdnů před a 8 týdnů po porodu) mateřské dovolené a 1 rok rodičovské dovolené, ale s ohledem na stáří dítě tato doba není dostačující pro to, aby se většina Japonek mohla vrátit do zaměstnání.

Nevyřešeným problémem zůstávají předškolní zařízení. Jejich počet je omezený a žena tak nemá moc možností, kam by mohla během dne své dítě umístit. Kromě toho v těch stávajících se navíc čekají dlouhé fronty na přijetí dítěte. Matkám tak často nezbyvá nic jiného, než opustit svoji bývalou profesi a ve chvíli, kdy je dítě větší, si hledat místo jiné.

Pozice, na které jsou ženy přijímány, jsou pak hůře platově ohodnoceny a často jen na částečný úvazek. Některé Japonky se proto nechtějí vzdát svého úspěchu, kterému obětovaly léta studií a práce, a upřednostňují zatím kariéru před rodinou. Se založením rodiny nespěchají a odsouvají svatbu do pozdějšího věku.

Vláda se snaží současný trend v porodnosti a ve snižujícím se počtu sňatků zvrátit, a proto prosadila reformy, díky kterým mají matky nárok na dobře placenou finanční podporu v době mateřské dovolené. Nicméně mnoho žen zůstává i ve svých čtyřiceti letech svobodných. Zdá se, že dosavadní vládní politika v tomto ohledu zatím není příliš úspěšná.

Přesto japonská společnost vnímá manželství stále jako nevyhnutelnou součást života každého jedince. Změnil se pouze náhled na to, v jakém věku by mělo být uzavřeno. Mnoho Japonek tak se svatbou do budoucna počítá, a proto se zapojuje aktivně do hledání manžela tzv. *konkacu* (婚活; aktivity za účelem hledání manžela nebo manželky). Nejedná se o pouhé seznamování, jak jsme zvyklí v evropském kontextu, *konkacu* zahrnuje veškeré činnosti, při kterých žena může potkat potenciálního manžela.

Postoj k hledání manžela se však mění dle věkových skupin, které se zapojují. Některé hledají s vážným úmyslem se brzy vdát, jiné (zejména mladší

Japonky) toto hledání vnímají jako druh zábavy, kterým tráví svůj volný čas. Jak je tedy možné, že se Japonky vdávají čím dál později?

Tato bakalářská práce se bude zabývat otázkou, proč dnešní Japonky ve věku na vdávání zůstávají svobodné a bezdětné. Podíváme se také, jaká mají očekávání od manželství. Tyto představy vycházejí z tradičního přesvědčení, že žena má být *rjósai kenbo* (良妻賢母) neboli „dobrou manželkou a moudrou matkou“.

První část práce se proto bude věnovat historickému vývoji chápání této role. Zaměříme se zde na společenské problémy spojené se zrovnoprávněním ženy. Jelikož je však složité zahrnout do oblasti zkoumání všechny japonské ženy, soustředí se tato práce zejména na vysokoškolsky vzdělané ženy žijící ve městech. Některé z nich se díky možnostem, které jim vzdělání poskytlo, staly ekonomicky nezávislé a místo rodiny si zvolily kariéru. Popíšeme si proto také okolnosti, jak k tomu došlo. Druhá část práce nastíní demografické problémy, kterým v současnosti Japonsko čelí, a představí ženy, které v poslední době v důsledku obavy, že se už nevdat, začínají usilovně hledat manžela. Tato kapitola rovněž odpoví na otázky, proč se dnes najít si manžela jeví jako náročnější a jaký vliv na uzavírání sňatků má postoj současných mladých mužů. Domnívám se totiž, že příčinou klesajícího počtu sňatků nejsou ženy, které se odmítly stát „dobrými manželkami a moudrými matkami“, ale spíše samotná obtížnost dosažení této role, protože si déle hledají vhodného manžela.

2. Vývoj pohledu Japonek na manželství

2.1.ROLE ŽENY V RODINĚ PŘED DRUHOU SVĚTOVOU VÁLKOU

2.1.1. Vznik rodinné struktury *ie*

Ve středu zájmu budování nového japonského státu od počátku éry *Meidži* (1868 - 1912) stála rodina (Imamura, 2003). Zároveň právní systém a nacionální ideologie Japonska podpořily pojetí rodiny jako struktury *ie* (家) s vnitřními rolemi jednotlivých členů určenými věkem, pohlavím a vztahem k patriarchální hlavě rodiny, která celou domácnost značně centralizovala. Toto odpovídalo uspořádání společnosti podle tradičního konfuciánského pojetí vztahů mezi nositelem autority a podřízeným této autoritě. Nevěsta, která se do rodiny přivdala, tak zaujala nejnižší a nejhorší postavení ze všech členů domácnosti. Navíc musela bez výhrad poslouchat svoji tchýni, která jí často dělala ze života peklo. Rčení „*Jome to šútome, inu to saru*“ pak vysvětluje, že snacha a tchýně jsou jako pes a opice, protože spolu nevychází dobře (Storm, 1992).

Podle nového systému domácností *ie seido* (家制度) získal nejstarší mužský člen domácnosti výhradní oprávnění: například mohl rozhodovat, zda povolí sňatek členům rodiny, či určit místo bydliště již ženatých členů nebo celé rodiny. Také spravoval a dědil veškerý rodinný majetek (Takahaši, 1999). Kromě toho mohl rozhodovat i o tom, zda mohou být manželky jeho synů součástí domácnosti *ie* (Smith, 1987).

Manželství byla domluvená jednotlivými rodinnými autoritami. Manžel měl zároveň právo spravovat všechn majetek, který vyženil, a dále využívat a čerpat všechn zisk, který z majetku plynul. Během éry *Taišó* (1912 – 1926) se občas ozvaly kritické hlasy v ženských časopisech, které volaly po „svobodnějších svatbách“ (Mičiko, 1990). Nicméně situace se nezměnila až do konce druhé světové války.

Systém *ie* byl zároveň podpořen registrací všech domácností v matrikách *koseki* (戸籍), které nahrazovaly původní soupisy obyvatelstva vedené buddhistickými mnichy. Ženy, které se vdaly do nových rodin, byly registrovány pod rodovým jménem nové domácnosti *ie*. Toto vše bylo nakonec v roce 1898 plně

zakotveno v občanském zákoníku, kde byla žena navíc pokládána za nezpůsobilou provádět jakékoliv právní kroky bez svolení manžela (viz. Smith, 1987; srov. Storm, 1992).

Běžné japonské rodiny se před příchodem industrializace živily v zemědělství, a proto se každý člen *ie* – muž, žena i děti – zapojoval podle svých možností do prací kolem hospodářství. Možnosti, které průmyslová revoluce lidem poskytla, přinesly nejen nové technologie, ale hlavně rozdělily práci na placenou (v továrnách) a neplacenou (pro *ie*). Logicky došlo k zásadnímu rozdělení mužských a ženských rolí: žena pečuje o domácnost a všechny její členy; muž je živitelem, který se naopak o její potřeby příliš nestará. Částečná idealizace rozdělení rolí v *ie* mužům umožnila, aby pracovali například ve strojírenském průmyslu a v hutnictví, a tím podpořili rozvíjející se kapitalismus a nacionalismus (Tanaka, a další, 2008). Tímto způsobem se zformovala představa, že se ženy starají pouze o chod domácnosti, manžela a děti.

Avšak pravdou bylo, že takový přepych si chudé rodiny přirozeně dovolit nemohly - ženy musely pečovat o rodinu a zároveň být zaměstnány v továrnách. Nejvíce Japonek bylo zapojeno v lehkém průmyslu. Statistiky uvádějí, že podíl žen v textilním průmyslu, většinou mladých a svobodných, byl 85,2% (Okada, 1998). Dívky často musely pracovat ve velmi špatných podmínkách za nízké platy, aby své rodiny finančně podpořily, a často zůstávaly v továrnách i po svatbě (Tošiaki, 2010).

2.1.2. Výchova generací *rjósai kenbo*

Kromě fungování struktury *ie* a industrializace byl však kladen důraz i na vzdělanost širokých vrstev. Ženy měly nízké společenské postavení. Proto i důraz na jejich vzdělání nebyl tak silný jako u mužů, ale přesto si byla vláda vědoma, že vzdělání je i pro ně důležité.

Lidí, kteří by podporovali hnutí za ženská práva a podporovali myšlenku rovnosti mužů a žen, bylo málo. Jedním z nich však byl *Fukuzawa Jukiči* 福澤諭吉 (1834-1901), který byl významným pedagogem, modernistickým myslitelem a vůdčí osobností společenských hnutí. Nicméně i on stále zastával myšlenku, že vztah mezi ženou a mužem je v jistém směru nerovný a že by mělo platit rčení „*Otoko wa soto, onna wa uchi*“ neboli, že místo muže je venku (práce) a místo ženy je uvnitř (domácnost) (Storm, 1992).

Moderní školní systém, který sice nabízel dívkám více méně stejné možnosti jako chlapcům, se však začal lišit ve chvíli, kdy byla zakončena základní školní docházka. Zatímco chlapci po dokončení povinné docházky běžně studovali dále na středních a odborných školách, většina dívek už nepokračovala.

Požadavky na vzdělání žen tak nebyly vysoké. Bez ohledu na společenskou třídu byly ženy ve školách vychovávány do domácí role, kterou upevňovala ideologie tzv. *rjósai kenbo*, volně přeloženo, aby byly „dobrými manželkami a moudrými matkami“.

Tento pojem vytvořil a poprvé použil *Nakanuta Masanao* 中村 正直 (1832 – 1891) ve své eseji v časopisu *Mei roku Zašši* v roce 1875. Představil tam klasický ideál západní ženy, který vyzoroval během svých cest po Evropě. Ženy podle něj byly přirozeně obdarovány silným morálním a náboženským smyslem, a proto by měly být vhodnější pro výchovu dětí než jejich muži (Cherry, 1991). Také prosazoval rovnocenné vzdělání chlapců a dívek.

V období *Meidži* však byly takové představy samozřejmě revoluční, protože celá výchova dětí spadala převážně na otce a starší bratry. Avšak nakonec se stala tato relativně moderní myšlenka o „dobrých manželkách a moudrých matkách“ podpůrným pilířem tradičního systému vycházejícího z Konfucianismu.

V roce 1899 schválila japonská vláda návrh na podporu výstavby alespoň jedné dívčí střední školy *kótó džogakkó* (高等女学校) v každé prefektuře se standardizovanými osnovami, které dívky vychovávaly jako *rjósai kenbo* – hlavně díky speciálním praktickým předmětům, které později využily pro svoji roli v domácnosti.

Po absolvování školní docházky připravovaly většinu dívek na život v manželství matky. Takovéto přípravě se říkalo *hanajome šugjó* (花嫁修業). Původně se jednalo hlavně o tradiční umění jako například čajový obřad³ a aranžování květin. Kromě uchovávání tradičních hodnot byla taková výchova chápána jako způsob, jak se mladá dívka mohla naučit vytříbenému chování manželky, a který navíc zvyšoval její šanci dobře se vdát (Cherry, 1991). Nicméně, postupně se přidávaly i ostatní dovednosti, které měla budoucí novomanželka ovládat. Mezi nimi bylo například *kadži tecudai* (家事手伝い) neboli pomoc s domácími pracemi.

³ Překvapivě však z počátku byly ženy z čajového obřadu vyloučeny.

2.1.3. Žena a mateřství

Aby populace Japonska rostla, bylo nezbytné prosadit nejvyšší morální hodnotu ženy jako hodnotu mateřství *bosei* (母性), která říkala, že stane-li se žena matkou, nabývá své ženské podstaty (Cherry, 1991). Mateřská úloha ženy začala být chápána jako ta, která se bude věnovat výchově dětí, která dříve spadala pod otce. Díky tomu se manželé nemuseli už o nic, co se týkalo domácnosti, starat. V některých případech jí s výchovou dětí částečně či zcela pomáhali rodiče nebo prarodiče manžela. Jednalo se hlavně o chudé rodiny, kde ženy musely pracovat v továrnách, a tak jim na výchovu dětí jí nezbyvalo mnoho času.

Není divu, že až do konce druhé světové války tedy panovalo všeobecné povědomí, že žena má hlavní poslání rodit děti a poslouchat manžela a rodinné autority. Toto smýšlení vyvrcholilo ve 30. letech a během války, kdy byla hlásána hesla jako „*Fukoku Kjohei*“ (bohatá země – silná armáda) nebo „*Umejo, fujasejo*“ (porod a navyš populaci) (Tanaka, a další, 2008). Provádění potratů bylo zákonem zakázané, aby počty narozených dětí neklesaly. Nehledě na potřebu růstu populace byl však v roce 1940 naštěstí schválen Národní eugenický zákon, který povoloval potraty v případě, že těhotenství ohrožovalo život matky nebo se očekávalo, že se dítě narodí postižené⁴.

2.1.4. Shrnutí

Postavení japonských žen před druhou světovou válkou bylo značně nerovnoprávné a jejich budoucnost závisela nejprve na přání rodiny, ve které se narodily, a později rodiny manžela. Společnost očekávala, že po té, co se žena vdá, se bude chovat jako „dobrá manželka a moudrá matka“, a v duchu této myšlenky byly i japonské dívky vychovány ve školách. Jejich budoucnost spočívala v tom, že se stanou manželkou, která bude poslouchat nadřazené členy rodiny manžela a udržovaly harmonické vztahy s tchýněmi, a matkou, která přivede na svět potomky rodu.

⁴ Zákon byl nahrazen v roce 1948 Eugenickým ochranným zákonem.

2.2. ZMĚNY POSTAVENÍ ŽENY PO DRUHÉ SVĚTOVÉ VÁLCE

2.2.1. Rovnoprávné postavení ženy

Během druhé světové války se Japonsko podle koncepce Nového řádu pokoušelo udržovat tradiční formy společenské autority posilováním pravomocí hlavy rodiny, podřízením žen autoritě mužů a zdůrazňováním rodičovské úcty, loajality a skupinové zodpovědnosti (Reischauer a Craig, 2000). Avšak po druhé světové válce bylo legální postavení ženy nově vymezeno okupujícími autoritami. Spojenci se rozhodli Japonsko demokratizovat zrušením feudálních ustanovení a zavedením nových západních modelů.

Aby se Japonsko skutečně mohlo demokratizovat, bylo třeba odstranit nejdříve ze zákonů diskriminující a nerovnoprávné prvky a potom postupně prosazovat rovné příležitosti pro všechny muže a ženy. V souladu s tímto přesvědčením dohlíželi Spojenci jak na úpravu ústavy, trestního a rodinného práva, tak na to, aby bylo ženám uděleno volební právo a aby byl zrušen systém *ie*, v němž byla podřízenost ženy zakotvená (McLelland, 2010).

Již v roce 1946 získaly ženy právo volit. Nová Ústava z roku 1947 pak uznala ženy jako formálně rovnocenné mužům. Článek č. 14 tuto rovnost zakotvuje slovy, že „před zákonem jsou si všichni rovni a nikdo nesmí být diskriminován jak v politických, ekonomických, tak společenských vztazích na základě rasy, víry, pohlaví, sociálního nebo rodinného původu“. Tento článek opravňuje ženy k tomu, aby se jim dostalo v nejrůznějších oblastech stejného zacházení jako mužům (od vzdělání až po přiznání dědických práv). Dále rovněž článek č. 44 zmiňuje, že „nikdo nesmí být diskriminován na základě rasy, víry, pohlaví, sociálního nebo rodinného původu, vzdělání, majetku nebo příjmu“; a tedy opět uznává toto nové rovné postavení, které bylo ženám přiznáno.

Oproti minulosti zákony ženám zaručovaly dědické právo a v případě rozvodu stejné podmínky jako měli muži. Zatímco předchozí zákoník vyžadoval, aby se dědictví nedělilo a celý majetek získal nejstarší syn, nový zákoník dělení majetku umožňoval a žena se tak mohla stát vlastníkem rodinného majetku. S dědictvím spojená povinnost postarat se o stárnoucí rodiče proto byla rovnoměrně rozdělena mezi všechny sourozence (Imamura, 2003), a tedy povinnost pečovat o rodiče

manžela tedy nespádala pouze na manželky nejstarších synů. Právo rozvést se bylo uděleno oběma pohlavím, cizoložství ženy přestalo být vnímáno jako zločin, a pokud se ho dopustil muž, mohla žena také využít tento důvod a požádat o rozvod (Smith, 1987). Dále také nové zákony dávaly ženám právo dostat děti do opatrovnictví (Michaud, 2008). Před válkou totiž nebylo zvykem, aby děti zůstávaly v péči rozvedené matky, ale patřily vždy do rodiny muže a s ním tam také zůstávaly.

Zákony, jednoduše řečeno, přestaly měřit dvojím metrem (Smith, 1987). Nezaváděly však vysloveně radikální feministické změny. Susan Pharr upozorňuje na to, že Američané respektovali tradiční smýšlení japonské společnosti, a proto nezpochybňovali, že důležitou rolí dospělé ženy je být manželkou a matkou. Zároveň věřili, že vdané ženy a matky si smějí svobodně vybrat další společenskou roli – mohou být zároveň občanem, pracujícím, členem různých neziskových spolků a společností (Pharr, 1987).

Nicméně nové společenské postavení žen bylo doprovázeno ostrou vlnou kritiky. Mnozí se vyjadřovali o reformách, které zlepšily společenské postavení žen, opovržlivě. Příkladem toho jsou rčení jako „*Sengo kujoku natta no wa džosei to kucušita*“, které říká, že to, co po válce posílilo, byly ženy a ponožky. Jiným příkladem, který reaguje na tyto změny, může být rčení „*Uči no njobo nja hige ga aru*“ – má žena má vousy (Storm, 1992).

Japonky sice směly plně využívat všech svých občanských práv, ale ve skutečnosti tomu tak vždy nebylo. V případě dědictví se například často využívalo možnosti zřeknutí se svého podílu ve prospěch jiného dědice. Záznamy po druhé světové válce dokazují, že více než dvakrát častěji se svého podílu na dědictví zříkaly právě ženy (Smith, 1987). Většinou byl jejich podíl majetku přepsán na staršího bratra. Ovšem výjimečně se také stávalo, že byl takto celý majetek takto přepsán na sestru. Jednalo se o případy, kdy na ni spadala zodpovědnost postarat se o stárnoucí rodiče (Smith, 1987). Častěji se však stávalo, že dcery dostaly vyplacenou tu část svého dědictví předem formou věna, aby tak nedošlo k případným problémům s dědictvím (Imamura, 2003).

2.2.2. Posun ke koedukaci

Ke zrovnoprávnění došlo i na úrovni vzdělávání. Před druhou světovou válkou bylo vzácné vidět, aby se na jedné škole společně vzdělávali chlapci i dívky. Podle zprávy ze Symposia o problémech koedukace z roku 1932 panovaly například

názory, že společná výuka by vychovala z chlapců slabochy a že ženy by ztratily ženskost či by se nenaučily dobře svým manželským povinnostem (Mori, 1971). Ženy byly v porovnání s muži vnímány za fyzicky i intelektuálně méně nadané, a proto jediným skutečným místem, kde mohla žena vynikat, byla domácnost. Vzdělání žen mělo proto hlavní cíl – připravit ženu tak, aby byla *rjósai kenbo*.

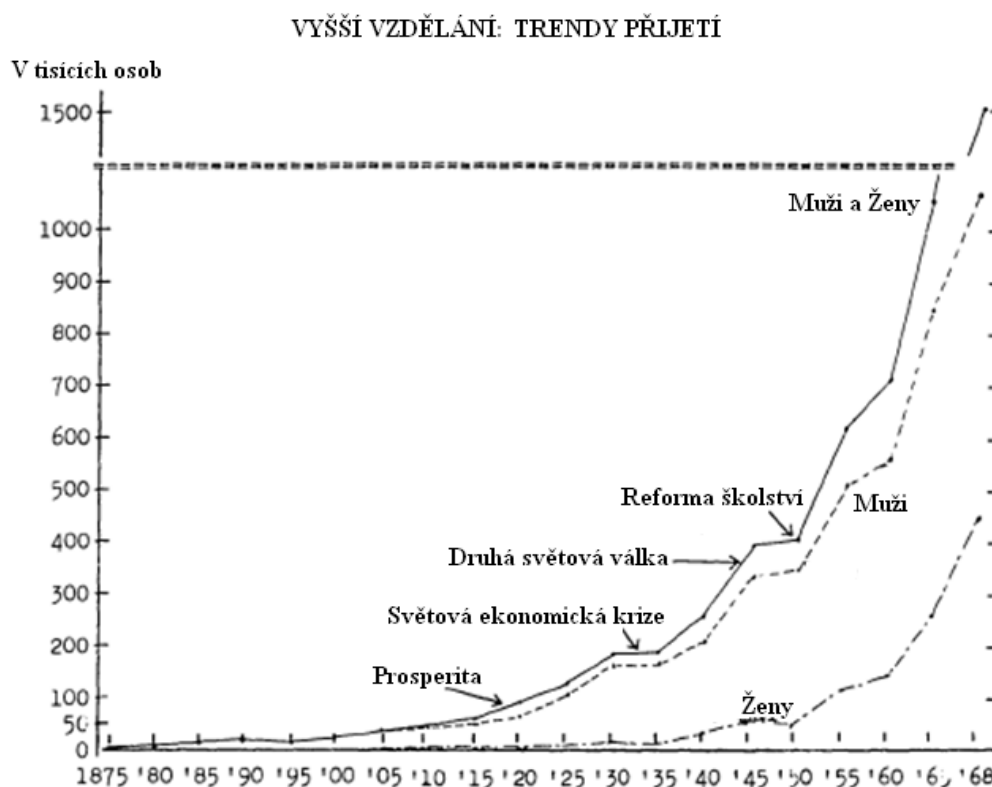
Avšak po válce došlo k podstatnému obratu. Článek Ústavy č. 14 zaručoval ženám rovnost a článek č. 26 jim navíc zajišťoval vzdělání bez rozdílů. V roce 1947 pak byly provedené reformy shrnuty v zákonu *Kjóiku kihonhó*.(教育基本法 ; základní zákon o výuce).

Z učebních osnov byla prvotně odstraněna válečná propaganda. Dále byl zřízen systém 6-3-3-4 let školní docházky (*šógakkó* 小学校, *čúgakkó* 中学校, *kótógakkó* 高等学校 a *daigaku* 大学) a okupační vláda začala podporovat vznik smíšených škol. Jako jejich hlavní výhody viděli Spojenci na jedné straně podporu rovných příležitostí ve vzdělání, vzájemné porozumění a spolupráci mezi chlapci a dívkami a na straně druhé snížení státních výdajů na školství (Mori, 1971).

Dalším z nejdůležitějších kroků, které školská reforma směrem k zrovnoprávnění žen učinila, pak také bylo oficiální odstranění ideologie „dobrých manželek a moudrých matek“ z výuky (Uno, 1993). Nicméně přestože byla z vyučování ideologie *rjósai kenbo* odstraněna, svůj vliv na společenské vnímání žen mít nepřestala. Jelikož zastupovala tradiční rodinné hodnoty, představovala symbol ctnostné ženy. Tento diskriminující pozůstatek jistým způsobem zůstal v povědomí mladých dívek, které věřily, že štěstí ženy závisí na naplnění touhy stát se manželkou a matkou (Watanabe, 1999).

Změny musely respektovat jiné potřeby chlapců a dívek ve vzdělání. Učební osnovy se začaly lišit s narůstajícím věkem žáků. V roce 1958 byly osnovy pro nižší střední školy upraveny tak, že předmět „pracovní činnosti a hospodaření“ se rozdělil na samostatný předmět pro chlapce „pracovní činnost“ a „hospodaření v domácnosti“ pro dívky. V předmětu „morální výchova“ přetrvával pozůstatek ideologie *rjósai kenbo*, protože byl v učebnicích ideál ženy vykreslen jako ideál obětavé, oddané a trpělivé manželky a matky (Mori, 1971), což se příliš nelišilo od předchozího pojetí. I když se termín *rjósai kenbo* oficiálně již nepoužíval, byly stále dívky socializovány do role žen v domácnosti. Podle Kathleen Uno k tomu docházelo až do konce 80. let (Uno, 1993).

Díky koedukaci se mimo jiné zvýšilo procento žen na univerzitách. Titul, který žena na univerzitě získala, se stal vstupenkou do zaměstnání (Cherry, 1991) a s ním byl spojený společenský postup. Jak ukazuje graf 1, počty žen na vysokých školách rapidně vzrostly. V roce 1969 navštěvovalo dvouleté vysoké školy a čtyřleté univerzity kolem 450 tisíc studentek (z toho 236 tisíc studovalo na čtyřletých univerzitách), zatímco v roce 1914 to bylo pouze 11 tisíc.

Zdroj: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, 1971

Graf 1

Avšak už v polovině 60. let se začalo hovořit o tom, že narůstající počet žen na vysokých školách snižuje úroveň školství, neboť ženy tak zabírají místa mužům (Mori, 1971). Některé fakulty (např. farmacie) proto skutečně omezily počty přijímaných studentek (Mori, 1971). Naštěstí se tyto obavy nepotvrdily a postupně se situace zklidnila.

Během 70. let se vládní politika ještě více zaměřila na podporu studia žen na vysokých školách (Robert D. Retherford, 2001). V první polovině 70. let se počty hlásících se žen na vysoké školy téměř zdvojnásobily a dosáhly 26 procent v případě univerzit, 22,9 procent žen v případě dvouletých a tříletých vysokých škol (Širahase, 2000).

2.2.3. Shrnutí

Ústava prosazená po druhé světové válce uznávala ženám práva, která byla stejná jako práva mužů. Následné zákony však nezaváděly vysloveně radikální feministické změny, protože respektovaly tradiční hodnoty japonské společnosti.

Na školách byla z učebních osnov odstraněna nejen válečná propaganda, ale i ideologie „dobrých manželek a moudrých matek“. Nicméně nezmizela úplně, ale zůstala hluboce zakořeněná v podvědomí japonských žen ještě několik následujících desetiletí. Dívkám se však zároveň otevřely dveře ke studiu na vysokých školách a univerzitách. Titul, který žena na univerzitě získala, se jí potom stal vstupenkou do lepšího zaměstnání, než bylo před válkou zvykem.

2.3. NOVÁ SPOLEČNOST

2.3.1. Zrušení systému *ie*

Velmi důležitým krokem k demokratizaci Japonska a zrovnoprávnění žen bylo odstranění feudálního systému domácností *ie*. Článek Ústavy č. 24 ustanovuje, že muž i žena mají v manželském svazku stejná práva. Pokud se jedná o výběr manžela, vlastnická práva, dědictví, volbu trvalého bydliště či rozvod a další záležitosti týkající se rodiny, zákony uznávají osobní důstojnost a bezpodmínečnou rovnost pohlaví.

Zrušení souhlasu rodin pro uzavření manželství znamenalo, že rodičovská autorita, která dříve dávala svolení k sňatku, byla oslabena (Smith, 1987). Snoubenci se tak mohli vzít, aniž by respektovali přání rodin, a založit si vlastní domácnost mimo místo, odkud jejich rodiny pocházely. Článek č. 24 tak víceméně rušil tradiční systém domácností *ie* (Tanaka, a další, 2008). Následně v roce 1948 bylo proto také nutné upravit i Občanský zákoník.

Nový rodinný zákon tak opět formálně ukončil několik století trvajících podřízenost ženy a feudální systém domácností *ie* byl legálně odstraněn. Manželství bylo nově chápáno jako partnerství (Smith, 1987). Žena dříve vždy přijímala jméno rodiny manžela. Příjmení si teď novomanželé mohli určit buď jako rodné příjmení muže, nebo ženy. Avšak nešlo, aby manžel a manželka měli rozdílná příjmení⁵.

2.3.2. Demografické tendence po druhé světové válce

Nejtypičtější forma rodiny, domácnost *ie*, však byla narušena už ke konci války. Rodiny přicházely nejen o syny bojující na frontě, ale následkem bombardování i o střechu nad hlavou. V bezprostředním poválečném období se proto mnohé tradiční rodiny rozpadly. Jejich hlavní obavou bylo, jak si zajistit přístup k základním potravinám, oblečení a přístřeší (Buckley, 1993).

Možností najít si bydlení nebylo dostatek. Nové byty se začaly stavět tam, kde byla práce, takže se jednalo hlavně o velká města. Vlivem zákonů, které upravovaly rodinné vztahy, se mladým lidem otevřela nová cesta, která vedla za prací a nezávislým životem do měst.

⁵ V současnosti se některé ženy proto cítí diskriminované - nemohou ponechat své příjmení za svobodna, aniž by se změnilo příjmení manžela.

Během následujících tří desetiletí se typická japonská rodina proměnila z tradiční zemědělské rodiny, ve které pospolu žilo několika generací, na rodinu nukleární⁶. V rozmezí let 1955 a 1988 se poměr rodin zaměstnaných v primárním sektoru snížil ze 40% na 25% (Knight, 1995). Mladí lidé odcházeli za prací do měst a venkovské oblasti se začaly vysídlovat. Objevil se zde fenomén tzv. starých mládenců neboli svobodných nejstarších synů, kteří měli problém opatřit si manželku ochotnou s nimi zůstat v jejich rodné vesnici (Knight, 1995).

Tradiční forma domácnosti *ie* byla nahrazena novou formou a došlo ke zdvojnásobení celkového počtu domácností. Nicméně tyto nové rodiny byly menší a bydlely na relativně omezeném prostoru v městských bytech (Buckley, 1993). Na druhou stranu mělo takového bydlení své výhody. Oproti tradičním japonským domům poskytovaly moderní byty s pevnými zdmi a dvěma jednotlivým členům dostatek soukromí.

Avšak v poválečném Japonsku nebyly rodiny početně menší jenom díky osamostatnění mladých párů, ale mohly za to i obecné demografické tendence. Příkladem může být prudký pokles porodnosti v 50. a 60. letech. Ten následoval po pohasnutí prvotního poválečného baby boomu. Ještě v roce 1947 byla plodnost⁷ relativně vysoká (míra plodnosti byla 4,54), ale rokem 1950 tempo přírůstku začíná klesat. Během dalších deseti let došlo k razantnímu snížení plodnosti - v roce 1955 na 2,04 a v roce 1966 až na 1,58 potomků na jednu ženu.

Zároveň v letech 1948 a 1949 vláda schválila zákony o eugenické ochraně. Tyto zákony legalizovaly potraty, jejichž počet v průběhu 50. let se na čas téměř vyrovnal počtu porodů. Například v roce 1957 se narodilo 1 566 713 dětí a počet provedených potratů byl 1 122 316.

Vláda také zřídila poradny pro budoucí rodiče a v podnicích vznikaly skupiny plánovaného rodičovství. Plakáty na poštovních úřadech představovaly malou rodinu s dobře živenými, šťastnými ratolestmi v kontrastu s početnými rodinami obtíženými pohublými, špatně oděnými dětmi bez úsměvu ve tváři (Reischauer & Craig, 2000).

Dalším důvodem bylo, že Japonci začali odlišně vnímat své priority. V předválečném Japonsku děti opouštěly brzy školu často proto, aby pracovaly v rodinném podniku či v hospodářství. To souviselo s nepsanou povinností tzv.

⁶ Zahrnuje jenom rodiče a děti.

⁷ Plodnost je demografický ukazatel vyjadřující průměrný počet potomků na jednu ženu.

synovské úcty, kdy děti byly zavázány se postarat o své stárnoucí rodiče, a proto představovaly pro rodinu cennou komoditu. Čím vyšší počet dětí se narodil, tím lepší důchodové zajištění představoval.

V průběhu 50. a 60. let však Japonsko dosáhlo takového stupně rozvoje, kdy se děti stávaly spíše jen nákladnou záležitostí a v ekonomickém slova smyslu nepředstavovaly žádný přínos. Po mnoho let navštěvovaly školu, poté nastoupily do firmy a nakonec – jak potvrdilo sčítání lidu v roce 1975 – uzavřely manželství a založily si samostatnou domácnost (Reischauer & Craig, 2000). Pokud nebylo třeba (zdravotní důvody), o své rodiče pravidelně pečovat nemusely. Stárnoucí páry se tak stávaly stále závislejšími na svých úsporách a důchodových dávkách. Dvě děti uspokojily rodičovské touhy, protože větší počet jen komplikoval rodinné spoření.

2.3.3. Demokratizace společnosti

Poválečná léta můžeme také charakterizovat politikou tzv. 3S, která jsou iniciálami ze slov *sukurín* (スクリーン; obrazovka), *supócu* (スポーツ; sport) a *sekkusu* (セックス; sex), a která pouze zakrývala skutečnost, že bylo Japonsko pod okupační nadvládou (McLelland M. J., 2010). Ve společenském kontextu to znamenalo, že se Japonsko po válce sexuálně liberalizovalo (*sekkusu*), začalo se úspěšně dařit produkci filmů (*sukurín*), lidé se začali více bavit a oblibu získal sport (*supócu*)- zejména profesionální baseball.

„Politika 3S“ se odrazila na životním stylu mladých Japonců a na chápání vzájemných vztahů mužů a žen. Před válkou nebylo běžné, aby se dva lidé brali z lásky. Svatby se domlouvaly formou *omiaí* (お見合い; představení za účelem svatby) a občas se stávalo, že se nevěsta a ženich před svatbou téměř neviděli. O jejich kompatibilitě rozhodovaly rodiny a ke svatbě docházelo z povinnosti či pro tzv. *kazokuai* (家族愛; lásku k rodině). Nehledělo se to, zda si daný pár bude rozumět po stránce psychologické či emoční.

Po válce se situace změnila, protože partnerská rovnocenná láska se stala symbolem demokracie. Ale jako demokracie, tak ani takové chápání lásky nemělo v japonské společnosti hluboké kořeny. O fenoménu svobodné lásky *džijú no ren'ai* (自由の恋愛) či manželství z romantické lásky *ren'ai kekkon* (恋愛結婚) aktivně psaly noviny, časopisy nebo vysílal rozhlas. V tisku se často o vztazích psalo jako o

„moderních“, „anti-feudálních“, „demokratických“, „cizích“ či „amerických“ (McLelland M. , 2010).

Svůj důležitý vliv na chápání lásky, manželství a rodiny měly i tzv. nenásilné iniciativy jako byly projekce Hollywoodských romantických filmů a zásahy do scénářů domácí produkce seriálů (McLelland, 2010). Z amerických filmů se do japonštiny prosadila slova jako například *romansu* (ロマンス), *kisu* (キス) či *rabu* (ラブ), která zněla vhodněji pro popsání proměny vztahu mezi mužem a ženou. A tak se i prostředkem slovní zásoby začaly odlišovat dřívější „feudální“ formy vztahů od „moderních“ (McLelland M. , 2010).

2.3.4. Nukleární rodina

Díky tomu, že se lidé začínali brát bez svolení rodin, mohly si ženy svobodně vybrat toho „pravého“. Ideálním adeptem na manžela se tak stal tzv. *sararíman* (サラリーマン; z anglických slov *salary* s *man*). Tento pojem byl v Japonsku sice znám už ve třicátých letech (Imamura, 2003), ale teprve po druhé světové válce se jeho použití rozšířilo v souvislosti s ekonomickým a průmyslovým růstem a vznikem nukleární rodiny. *Sararíman* byl typ pracujícího muže, který měl pevné pracovní místo v japonské firmě a pobíral pravidelně plat (od toho název). Jakmile byl jednou přijat, měl jistotu práce a předvídatelný vývoj v platovém ohodnocení prakticky až do důchodu.

V 60. letech pak takovýto typ muže a jeho žena tvořili typickou japonskou nukleární rodinu, která žila ve městě. Žena většinou po svatbě opustila zaměstnání, aby se stala *sengjó šufu* (専業主婦; ženou v domácnosti na plný úvazek), a muž byl živitelem rodiny.

Při příležitosti odchodu ženy ze zaměstnání do domácnosti se často přálo tzv. *kotobuki taisha* (寿退社; blahopřání k podání výpovědi z důvodu svatby). Mimoto ženy, které zůstávaly kolem věku 27 let svobodné, v zaměstnání často pocítily tlak, aby následovaly příkladu svých vdávajících se kolegyně. Takovému nátlaku se říkalo *kata-tataki* (肩たたき; poklepání na rameno). Žena měla vytušit, že by také měla brzo vdát a podat výpověď, protože už na to má věk (Chreighton, 1996). Podobně se v této souvislosti často žena přirovnávala k tzv. *kurisumasu kéki* (クリスマスケーキ; Vánoční dort). V období před Vánocemi je o tyto dorty velký zájem, ale začátkem ledna si je už nikdo nechce koupit, a proto žena, která se

nestihla vdát včas, může mít v budoucnosti problém si někoho najít (Chreighton, 1996).

Avšak ženy, které se v ideálním věku okolo 25 let vdaly, se staly hlavou své domácnosti, kterou by dříve musely sdílet s tchýněmi. Vztah s mužem byl založen na partnerství a povinnosti si mezi sebou rozdělili. Muž byl živitelem rodiny, pracoval často šest dní v týdnu a vracel se domů pozdě v noci. Žena se starala o chod domácnosti, hospodařila s penězi, které muž vydělal, a vychovávala děti. Nicméně otec většinu času doma netrávil, a proto se pro své děti stal pouze stínovou postavou (Cherry, 1991). Navíc když se vrátil večer domů, byl většinou příliš znaven, než aby si s nimi hrál. Děti tak trpěly nepřítomností mužského modelu v rodině a postupně se přítomnost otce doma stala spíše narušením běžného chodu domácnosti než její přirozenou součástí. Žena tak často zůstávala na výchovu dětí sama.

Muž nezanedbával jenom vztahy s dětmi, ale i s manželkou. Existuje rčení „*Meši! Furo! Neru!*“, které paroduje běžnou konverzaci mezi manželi po té, co se typický kancelářský úředník vrátí kolem desáté hodiny večer vyčerpaný z práce. Protože byl unavený nejen z dojíždění, ale v neposlední řadě i z povinného chození na skleničku s ostatními firemními zaměstnanci po práci, často se zmohl jen na příkaz „*Meši!*“, aby mu manželka přichystala večeři. Po té, co se najedl, řekl „*Furo!*“ a manželka mu napustila vanu. Po koupeli následovalo „*Neru!*“ a manželka mu připravila spaní.

Role, kterou žena v rodině zastávala, byla nenahraditelná. V jistých směrech se podobala roli *rjósai kenbo*. Manželky tvořily mužům zázemí, které stálo za jejich úspěchy. O těchto se často hovořilo jako o *naidžo no kó* (内助の功; úspěch díky pomoci uvnitř). Prakticky to ale znamenalo, že se žena obětovala pro domácnost, aby mohla podpořit kariéru svého manžela. Kdyby ženy nezvládaly zařizovat všechno kolem domácnosti a dětí, jejich manželé by nemohli trávit v práci přesčasy. Často se proto říkalo, že vývoji japonské ekonomiky po druhé světové válce pomohly ženy (Cherry, 1991).

Některé ženy však byly kritizovány, že svoji domácnost řídily příliš silnou rukou. Příkladem je rčení „*Otto wo širi ni šiku*“, které znamená, že žena sedí na svém manželovi ve smyslu, že ovládá rodinný rozpočet a manželé, kteří prakticky rodiny živili, viděli ze svého platu zpět jen pramálo. Často se takovým mužům přezdívalo *hjakuen teišu* (百円亭主; stojenoví manželé), protože každý den dostávali od svých

žen jen 100 jenů, aby si mohli koupit v práci oběd a cigarety (Cherry, 1991). Označení bylo urážející, protože suma peněz byla skutečně malá.

2.3.5. Život ženy

Každodenní život ženy se skládal nejen z domácích prací, ale i z odpovědnosti za vzdělání a úspěch dětí. Avšak vlivem reformy školství a rozšíření možností studia vzrostla ve školách konkurence. Šance dětí dostat se na prestižní univerzity se snižovaly. Ambiciózním matkám, které soustředily všechny své síly na to, aby děti splnily přehnané nároky přijímacích zkoušek, se přezdívalo *kjóiku mama* (教育ママ; vzdělávací matka). Nejdůležitější však bylo, aby se synové dostali na dobrou univerzitu. Vzdělání u dívek se nepovažovalo za zásadní věc pro život, ale přesto pokud dcery absolvovaly vysokou školu, měly například lepší šanci se dobře vdát.

Nicméně některé matky byly za své přehnaně vysoké nároky často kritizovány a později i obviňovány za dětem způsobená traumata a psychické újmy. V roce 1984 prováděla vláda průzkum, ze kterého vyšlo, že více než polovina všech matek rozhoduje sama o výchově dětí či jejich výuce. Oproti tomu pouze čtyři procenta otců rozhodovalo bez porady s manželkou (Cherry, 1991). To ukazovalo na všeobecný nezájem otců o výchovu svých dětí a jejich minimální přítomnost v domácnosti.

Po té, co děti odrostly a začaly chodit do školy, se některé ženy v domácnosti chtěly vrátit na pracovní trh. Pracovní příležitosti pro matky ale většinou neodpovídaly jejich představám. Často se mohly ženy ucházet pouze o práce na částečný úvazek. Neměly téměř žádnou šanci nastoupit na klasický pracovní poměr (Chreighton, 1996). Pokud měly štěstí, získaly pracovní úvazek typu *haken* (派遣; smluvní). Typickými pozicemi obsazenými těmito ženami byla místa prodavaček v supermarketech (Sugimoto, 2010).

Bohužel mnoho žen pracovní místo nedostalo, a proto pokračovaly v životě ženy v domácnosti a zůstaly víceméně pořád v roli „dobrých manželek a moudrých matek“.

2.3.6. Shrnutí

Společenské změny v období po druhé světové válce napomohly vzniku nukleární rodiny, která bydlela ve městě. Muž byl jejím živitelem a vydělával peníze

ve firmě, kde trávil mnoho času. Ženy většinou po svatbě opouštěly zaměstnání a odcházely do domácnosti, aby se staraly o manžela a rodinu.

Jejich role byla vnímána jinak než před válkou: ženy už nebyly „dobrymi manželkami“ díky tomu, že poslouchaly nadřazené členy rodiny a udržovaly harmonické vztahy s tchýněmi. „Dobrymi manželkami“ byly, když dokázaly zvládat bez pomoci manžela domácnost a děti samy. Manžel se pak mohl v klidu věnovat své kariéře, protože jeho žena přebrala jeho část zodpovědnosti za domácnost a dělala sama všechny domácí práce. Tyto výhody svobodní muži neměli, a proto se v některých seriózních firmách kladl důraz na to, aby byl muž ženatý.

Jako hospodyně zvládaly dobře vyjít s platem, který domů přinesl manžel. „Moudrou matkou“ se pak ženy staly, když dokázaly pečlivě dohlížet na studium dětí. Úspěchem bylo, když dokázaly připravit děti tak, že se dostaly na vybranou univerzitu.

2.4. PŘELOM 80. A 90. LET

2.4.1. Zákon o rovnoprávných pracovních příležitostech

Přestože Ústava z roku 1946 ženám zaručovala rovnost, mnohé zákony omezovaly pracovní možnosti žen například tím, že si mohly zvolit jen určitá povolání. Pracovní zákon určoval 26 povolání, která ženy provádět nesměly - ženy nemohly pracovat v dolech, přenášet těžké předměty či čistit rádiové vysílače (Cherry, 1991). Navíc ještě v 80. letech zákony nařizovaly, že mezi 22 hodinou a 5 hodinou ranní mohli pracovat jenom muži. Výjimku tvořily typicky ženské pozice (herečky, telefonní operátorky či letušky) či pozice, kde bylo zcela nezbytné (zdravotní sestry), aby žena pracovala i v noci. Pokud chtěla žena v továrně být přesčas, zákon jí dovoľoval maximálně 2 hodiny za den, celkově 6 hodin za týden a 150 hodin za rok (Kennedy, 2008). Tato opatření, která ženám odírala pracovat na určitých pozicích a v noci, měla chránit jejich zdraví a těla, protože se počítalo s tím, že každá žena bude matkou (Morley, 1999).

Obrat postoje vlády k zaměstnávání žen předznamenal v roce 1980 podpis „Úmluvy o odstranění všech forem diskriminace žen“. Na základě tohoto dokumentu se postavení žen mělo zrovnoprávnit ve všech oblastech. Avšak po podpisu úmluvy trvalo ještě další 5 let, než došlo k ratifikaci. Kritické hlasy tvrdí, že za přijetím stála touha, aby nebylo Japonsko nařčeno mezinárodním společenstvím, že diskriminuje ženy (Buckley, 1997), než opravdová snaha změnit vnímání ženských rolí (Chreighton, 1996).

Poté byl v roce 1986 přijat "*Dandžo Kojó Kikai Kintó Hó*"⁸ (男女雇用機会均等法; Zákon o rovnoprávných pracovních příležitostech pro muže a ženy). Zákon zároveň rušil jednu ze zaměstnaneckých výhod žen, jejíž praxe přetrvala od války. Jednalo se o placenou tzv. menstruační propustku *seiri kjúka* (生理休暇), která byla uzákoněna v roce 1947 (Cherry, 1991). Pracovní zákon ženám zaručoval právo vzít si propustku během menstruace, pokud byla doprovázena komplikacemi či potížemi.

⁸ Jeho původní název ale zněl "*Dandžo Kojó Kikai Bjódó Hó*" (男女雇用機会平等法; Zákon o rovných pracovních příležitostech pro muže a ženy). *Bjódó* (平等), které znamená rovnost, bylo zaměněno za *kintó* (均等) znamenající rovnoprávnost. Ačkoliv oba dva pojmy jsou téměř synonymy, jistý rozdíl existuje. Termín *kintó* naznačuje, že muži a ženy si jsou rovni před právem, než že ve skutečnosti jsou.

Ženy se však cítili trapně, když měly o tuto propustku požádat. Mohly za to také narážky mužů, kteří podobnou výhodu neměli. Muži si chtěli také vzít jednou měsíčně „*seiri kjúka*“ (整理休暇; propustka na to si dát věci do pořádku). Jejich *seiri kjúka* měla znamenat, že jednou měsíčně z pobočky firmy, na kterou byli převeleni, přijedou domů a manželce dovezou všechno své špinavé prádlo na vyprání (Cherry, 1991).

Poslanci, kteří se „Zákonem o rovnoprávných pracovních příležitostech“ nesouhlasili, nakonec prosadili, aby se postihy za jeho porušení firem příliš nedotýkaly. K tomu došlo navzdory doporučení OSN, která chtěla, aby vláda přijala vhodná opatření a postihy (včetně sankcí) proti všem, kteří budou ženy diskriminovat (Kennedy, 2008).

Tímto způsobem přestal být zákon dostatečně účinný. Zaměstnavatelé tak mohli dále zaměstnávat ženy na pozicích s neodpovídajícím platovým ohodnocením. Svobodné ženy proto nedostaly vyšší plat než nástupní, protože se očekávalo, že budou pracovat pouze pár let, než si založí rodinu. Úřednická a lehká manuální práce tedy byla vykonávána za minimální náklady. Místa se navíc rychle uvolňovala. Téměř každých osm let přišla nová dívka vystřídat ženu, která odchází z práce, aby se vdala (Iwao, 2001).

2.4.2. Nový životní styl mladých Japonek

První generací, kterou „Zákon o rovnoprávných pracovních příležitostech“ nejvíce ovlivnil, byly dívky, které vyrůstaly v domácnosti otce pracovníka firmy a matky, která byla ženou v domácnosti. Přijetí tohoto zákona těmto dcerám prakticky otevřelo cestu ke kariéře. Pracovní dráha se stala možností, ve které mohla moderní žena hledat smysl života. Nebyla tedy odkázána obětovat víceméně celý svůj život pro domácnost, jako musela její matka.

Navzdory tomu, že nakonec nebyl tento zákon z roku 1986 dostatečně účinný, ženy zůstávaly pracovat déle. Zavedení do praxe ve skutečnosti pouze nahrálo dívkám, které už nechtěly být jako jejich matky.

Podle Tanaky je tato generace žen zajímavým objektem studia, protože posledních 30 let je vždy spojena s nějakým společenským fenoménem (Tanaka, 2008). Na začátku 80. let se v Japonsku začalo hovořit o tzv. *džoši daisei búmu* (女子大生ブーム) neboli boomu vysokoškolaček, které si díky finanční podpoře svých

rodičů mohou dovolit lehkomyšlně užívat. Mnohé tyto studentky se objevovaly na televizních obrazovkách a na stránkách magazínů. Byly symbolem doby prosperity a bohatství Japonska.

Jakmile nastoupily do práce, vytvořily tzv. *OL búmu* (オーエルブーム) a do konce období prosperity japonské ekonomiky se chodily bavit do společnosti, večerely v luxusních restauracích, cestovaly po celém Japonsku a do zahraničí (Tanaka, 2008). Říkalo se o nich, že to jsou tzv. *Hanako-zoku* (花子族). Jméno dostaly podle ženského časopisu *Hanako*⁹, protože se stal symbolem jejich životního stylu. Soustředil se na módu svobodných dívek nad dvacet let, které často pracovaly jako OL (オーエル; office lady) a bydlely s rodiči. Díky této výhodě měly dostatek finančních prostředků na to, aby si mohly téměř neomezeně užívat života. V 90. letech byl termín *hanako-zoku* postupně nahrazen termínem *parasaito šinguru* (パラサイトシングル; parazitický svobodný), který označoval tentýž způsob života (srov. Tokuhiko, 2009).

Jakmile se začaly stávat matkami, hovořilo se o boomu *góka šussan* (豪華出産; luxusních porodů) a o dalším boomu, který byl spojený s výchovou dětí, *odžuken búmu* (お受験ブーム; rivalství v soutěžení dostat své dítě do nejprestižnější školy, dokonce i do školky).

Ty, které na konci 80. let byly ještě svobodné, podaly v zaměstnání výpověď a začaly se poohlížet po nových možnostech (Tanaka, 2008). Vydaly se do zahraničí za studiem angličtiny nebo studovat na vysoké škole v magisterském programu (Ono & Piper 2004). Jejich rodiče a partneři takové chování vůbec nechápali. Vyděsilo je, když viděli své pětadvacetileté dcery nebo partnerky ve zralém věku na vdávání, jak odjíždí do ciziny za zábavou (Tanaka, 2008).

Tyto ženy se rozhodly, že nepůjdou stejnou cestou jako jejich matky a tradičněji smýšlející spolužačky. Využily nových možností a začaly hledat svoji budoucnost v jiných oblastech, než byla rodina.

2.4.3. Shrnutí

Až do prosazení „Zákonu o rovnoprávných pracovních příležitostech“ byly ženy omezeny v možnostech výběru zaměstnání a práce přesčas. Tento zákon však byl spíše symbolickým gestem, který ženám potvrzoval rovnoprávnost, než řešením

⁹ vydávaný od roku 1988

nerovného postavení. Uvědomění si svých možností však způsobilo, že japonské ženy zůstávaly pracovat déle a vdávaly se později. Nejvíce ovlivnil generaci vysokoškolaček, o kterých se hovořilo jako o *hanako-zoku* a které se rozhodly vybudovat si profesní kariéru i na úkor toho, že si zatím nezaloží rodinu.

3. Současný pohled Japonek na manželství

3.1. PROBLÉMY S NÍZKOU PORODNOSTÍ

3.1.1. Stárnutí populace

Posledních 20 let si Japonsko uvědomuje problém, že jeho populace stárne. Střední délka života vzrostla od začátku 20. let do poloviny 60. let hlavně díky snížení procenta úmrtí na infekční nemoci (zejména gastrointestinální onemocnění, tuberkulóza, zápal plic a zánět průdušek). Hlavním důvodem poklesu úmrtnosti z těchto nemocí bylo zavedení antibiotik (Mertens, 1994). Příčinou úmrtí se postupně staly chronické degenerativní choroby, a tak tři nejčastější příčiny úmrtí v Japonsku v současnosti jsou: zhoubný nádor, kardiovaskulární onemocnění a mozkové příhody (Johnson, 2006). Avšak infekční choroby v minulosti zabíjely více. Japonsko se tak v roce 2005 stalo nejdéle žijícím národem na světě. Předpokládaná délka života je - muži 80 let a ženy 87,5 let (Population Statistics of Japan, 2006). Japonsko navíc stojí na první příčce i s největším procentem starých lidí (25%) a nejnižším procentem dětí (13,6%) v populaci.

Veřejnost nyní tíží otázka, kdo se postará o národ starých lidí. Ve společnosti je sice zakořeněna představa, že děti, zejména nejstarší syn a jeho rodina, jsou vázány povinností postarat se o rodiče. Mají tak splatit veškerou péči, kterou od nich dostaly v dětství. Tato povinnost se v konečném důsledku vztahuje na ženy zejména kvůli tomu, že místa v domovech pro seniory jsou omezená. Snachy tak často musí opustit svá zaměstnání, aby se staly pečovatelkami na plný úvazek. Stále více mladých žen proto dnes propadá frustraci při představě, že se vdají a potom stráví zbytek života pečováním o nemohoucí manželovy rodiče (viz. Schoppa, 2006).

3.1.2. Nízká porodnost

Spolu s přibývajícím procentem starých lidí trápí japonskou společnost snižující se porodnost. Rodičovství je v Japonsku většinou plánované, a proto se většina dětí narodí v manželství. Jen pouhá dvě procenta dětí se narodí mimo manželství (Tošiaki, 2010). Japonská společnost nenabízí moc jiných modelů partnerského soužití, které by byly, co se plánovaného rodičovství týká, k manželství alternativou (např. nesezdané soužití).

Protože se děti rodí hlavně v manželství, jejich počet nestačí k tomu, aby porodnost v Japonsku neklesala. Ta se od roku 1975 neustále snižuje. V roce 2003 se plodnost¹⁰ dotkla historicky nejnižší hodnoty 1,29. Přitom hodnota plodnosti, která je potřeba k udržení současného stavu populace, by neměla být nižší než hodnota 2,1. V posledních letech sice zaznamenala mírný nárůst, ale stále se pohybuje v nízkých hodnotách – v roce 2009 byla hodnota plodnosti 1,37. Zároveň věk prvorodiček vzrůstá. V roce 1970 byl průměrný věk při první porodu 25,6 let, ale v roce 2009 vzrostl na 29,7 let.

3.1.3. Kombinace rodiny a práce v době ekonomické stagnace

Ekonomická recese od počátku 90. let samozřejmě působí i na běžné rodiny. Muži už nevydělávají tak vysoké platy, aby zaručili ženám, že je s dětmi sami užijí. Mnoho mužů tak chce, aby žena do rodinného rozpočtu přinesla také svoji část.

Avšak japonská společnost ženám stále neumožňuje, aby při práci dobře zvládaly i rodinu. Příčinou je pozůstatek tradičního rozdělení ženských a mužských rolí. Přestože je běžné, že i v mnoha západních zemích stráví vdané ženy více času na zajištění chodu domácnosti než jejich manželé (viz. Baxter, 2005; srov. South a Spitze, 1994), tento rozdíl je často v Japonsku mnohokrát větší (srov. Cuja a Bumpass, 2004). Například v roce 1994 strávila vdaná žena v Japonsku průměrně 33,5 hodin týdně staráním se o domácnost, zatímco muž jen 2,5 hodiny (Cuja a Bumpass, 2004). Takto rozdělné role jsou proto velkou překážkou tomu, aby žena zvládala práci a rodinu zároveň.

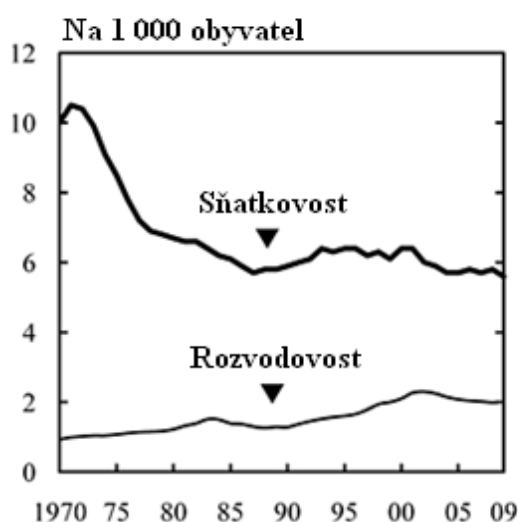
Často se proto stává, žena s nadcházejícím datem svatby či porodu podává výpověď z práce. Malé firmy většinou nezaručují ženě vrátit se po mateřské dovolené na původní místo, na některých pracovištích navíc stále existuje tlak, aby žena odstoupila z místa sama. Lepší pozici mají státní zaměstnanci a zaměstnanci větších firem, kde ženy většinou využívají práva na mateřskou dovolenou v rozmezí 14 týdnů (6 týdnů před a 8 týdnů po porodu) a také rodičovskou dovolenou (1 rok). Tato doba však často není dostačující – žena proto raději volí zůstat doma s dítětem déle a přestává pracovat. Může za to nedostatek předškolních zařízení a jiných zařízení, kam by pracující žena mohla dítě během dne umístit. Ve velkých městech jejich počty samozřejmě poslední dobou přibývají, ale kapacita je omezená a na přijetí dítěte se čekají dlouhé fronty. Ženám tak často nezbyvá nic jiného, než opustit

¹⁰ Plodnost je demografický ukazatel vyjadřující průměrný počet potomků na jednu ženu.

svoji bývalou profesi a ve chvíli, kdy je dítě nastupuje do školy, si hledat místo jiné. Pozice, na které jsou ženy přijímány, jsou pak hůře platově ohodnoceny a často jen na částečný úvazek.

Dalším problémem spojeným s uzavřením manželství je svatba, která je samotná velmi finančně nákladná. Mladí Japonci si svatbu často nemohou dovlít. Běžná cena svatby se pohybuje kolem 3,2 milionu jenů. Složitější svatby mohou zahrnovat pronájem kýčovitě malebného kostela a půjčení či koupení si přinejmenším trojice svatebních šatů. V roce 1975 se průměrný věk uzavření prvního

Změna sňatkovosti a rozvodovosti

Zdroj: Ministerstvo zdravotnictví, práce a sociálního zabezpečení

Graf 2

Průměrný věk prvního manželství

Rok	Ženich	Nevěsta
1950	25.9	23.0
1955	26.6	23.8
1960	27.2	24.4
1965	27.2	24.5
1970	26.9	24.2
1975	27.0	24.7
1980	27.8	25.2
1985	28.2	25.5
1990	28.4	25.9
1995	28.5	26.3
2000	28.8	27.0
2005	29.8	28.0
2006	30.0	28.2
2007	30.1	28.3
2008	30.2	28.5
2009 *	30.4	28.6

Zdroj: Ministerstvo zdravotnictví, práce a sociálního zabezpečení

Tabulka 1

manželství pohyboval kolem 24,5 let pro ženy a 27,6 let pro muže (tabulka 1). Do roku 2009 však vzrostl na 28,6 let pro ženy a 30,4 let pro muže.

Na začátku sedmdesátých let dosahovala sňatkovost¹¹ běžně čísla 10 (graf 3), ta však v roce 2009 klesla na hodnotu 5,6 (na 1000 obyvatel). Za tento rok se uzavřelo 708 tisíc svateb¹². Zároveň od šedesátých let vzrůstá rozvodovost. Svého vrcholu zatím dosáhla v roce 2002, kdy se přibližně rozvedlo 290 tisíc manželských párů. Rozvodovost pak začala klesat, ale od roku 2009 začala opět stoupat. Počet rozvodů dosáhl čísla 253 tisíc, což odpovídá rozvodovosti 2,01 (na 1 000 obyvatel).

¹¹ Sňatkovost je demografický ukazatel udávající počet sňatků za rok na 1000 obyvatel.

¹² V 70. letech se uzavíralo přes milion sňatků ročně

3.1.4. Krize moderní rodiny

S růstem rozvodovosti si ženy uvědomily zdánlivou stabilitu moderní nukleární rodiny. V poslední době přibývá rozvodů *džukunen rikon* (熟年離婚). K těm většinou dochází v dlouholetém manželství po té, co děti vyrostou a osamostatní se. Ženě, které se takto rozpadne manželství, pak zbývá velmi málo jistot. Většinou byla po celou dobu manželství finančně závislá na manželově platu. Nyní jako rozvedená s tímto příjmem nemůže počítat. Pokud se chce vrátit zpět do zaměstnání, má problém najít si práci, protože nemá ani dostatečné vzdělání ani kvalifikaci pro výkon dobře placeného zaměstnání.

Mladé ženy se představě, že by jednou mohly podobně skončit, brání. Vzdělání se stává důležitou investicí pro jejich život. Pokud chtějí zůstat svobodné, zajistí jim dobrou práci, která jim poskytne finanční nezávislost. Například v roce 2004 pokračovalo 75,1% žen, které dokončily středoškolské studium, ve studiu na vysokých školách (Atoh, a další, 2004). Navíc vzrostlo procento žen studujících na čtyřletých univerzitách, kde si ženy v daleko větší míře vybírají přírodovědné obory, humanitní obory nebo strojní obory spíše než umění a hospodaření v domácnosti (Atoh, a další, 2004), jak bylo dříve běžné.

S rostoucí kvalifikací a volnými místy na pracovním trhu vzrůstají ženám i nástupní platy, díky kterým se stávají ekonomicky nezávislými. Zároveň ale je vzdělání i pojistkou pro vdané ženy v případě, že by se rozvedly. Po rozvodu je pro ně snazší postavit se zpět na své vlastní nohy.

Přestože některé názory přímý vliv vzdělání na manželství popírají (Retherford, 2004), vyšší vzdělávání jak mužů, tak žen má markantní vliv na odsouvání svatby, protože posiluje jejich samostatnost a soběstačnost. Ženy navíc najdou lepší uplatnění na trhu práce (Retherford, 2001). V konečném důsledku je investice do vzdělání výnosnější u žen (lepší uplatnění, vyšší plat).

Někteří političtí představitelé však stále zastávají názory, podle kterých je jedinou správnou rolí ženy být matkou, a proto ženy, které se věnují kariéře, odsuzují. Příkladem může být událost z ledna 2007, kdy ministr zdravotnictví, práce a sociálního zabezpečení *Abeho* kabinetu, *Janagisawa Hakuo* 柳沢伯夫, v souvislosti s problémem klesající porodnosti řekl, že ženy jsou „rodící stroje“, a proto by se měly snažit a více rodit (Asahi, 2007). Podobné ostré výroky jsou sice

občas slyšet, vláda se však snaží různými politikami podpořit ženy, aby měly děti – například štedrými finančními příspěvky během mateřské dovolené.

Bohužel se zdá, že se zatím současný trend v porodnosti nelepší a ženy se založením rodiny nespěchají. Podle Imamury za to může diskriminující společenský systém, proti kterému se sice ženy nepostavily na odpor protestními pochody, ale tím, že změnilly své chování, se tiše přestaly přizpůsobovat (Imamura, 2003). Řešení, jak zvýšit porodnost, tedy zřejmě netkví ve zvýšení podpory během mateřské dovolené, ale v celkovém systému společnosti.

3.1.5. Shrnutí

Japonsko se stalo zemí s rychle rostoucím procentem starých lidí v populaci, protože od 70. let klesá porodnost. Tento problém má spojitost se skutečností, že většina dětí se narodí v manželství. Avšak sňatků se během posledních desetiletí uzavírá méně, než bylo běžné. Zdá se, že svoji vinu na tom nese problém, že ženy nemohou dobře skombinovat zaměstnání a rodinu. Navíc stále více mladých Japonek se chce v otázce financování spoléhat spíše na sebe, své vzdělání a plat než na podporu manžela. Odstrašujícím příkladem jim jsou případy žen, které se brzy vdaly, byly dlouhou dobu finančně závislé na manželovi a nakonec po rozvodu se ukázalo, jak je pro ně samotné těžké se uživit.

3.2. ŽENY, KTERÉ AKTIVNĚ HLEDAJÍ MANŽELA

3.2.1. Ženy toužící po dítěti

Zvláštní pozornost ve spojitosti s nízkou porodností vzbuzují zejména skupiny žen, které jsou ještě ve věku, kdy mohou mít děti, a zůstaly svobodné z vlastní volby. V roce 2008 média projevila zájem o problémy svobodných žen kolem 30 a 40 let. V knihkupectví se totiž objevila kniha „*Manzoku dekinai onnatači. Arafó wa nani wo motomete iru no ka*“ (Ženy, které nejsou nikdy spokojené. Co chtějí ženy kolem 40?) (Tanaka, 2008), která se zabývá problémy žen ve věku kolem 40 let. Vzápětí se obdobně začalo hovořit i o ženách ve věku kolem 30 let. Obě dvě skupiny žen teď totiž trápí stejný problém – vdát se a mít děti, či zůstat svobodné.

Podle *Tanaky Akiko* 田中亜紀子 lze ženy od 35 do 44 let označit termínem *arafó* (アラフォー; kolem 40 let). Tanaka dále rozděluje¹³ tyto ženy do tří podskupin: 1) generace, která byla v roce 1986 svědkem uvedení „Zákona o rovnoprávných pracovních příležitostech“ v platnost (ženy ve věku 43 až 45let, které se narodily mezi rokem 1963 a 1965); 2) generace, která zažila prosperitu japonské ekonomiky v 80. letech (ženy ve věku 37 až 43let, které se narodily mezi rokem 1965 a 1971); 3) generace, která zažila první vlnu ekonomické stagnace v 90. letech (ženy ve věku 35 až 37let, které se narodily po roce 1971).

Pravděpodobně nejzajímavější podskupinou je generace první, kterou nejvíce ovlivnilo prosazení „Zákona o rovnoprávných pracovních příležitostech“. Ten ženám umožnil, aby si zvolily profesní kariéru jako naplnění svého života (viz. Tanaka, 2008). Protože prosadit se v mužské společnosti přesto nebylo snadné, pro úspěch obětovaly některé ženy touhu vdát se a jiné byly tak zaměstnané, že se vdát „zapomněly“. Nyní jsou úspěšné a samostatné. Práce jim stále přináší seberealizaci, ale na druhou stranu jsou ve věku, kdy mají poslední šanci najít si snoubence a vdát se. Některé ženy kolem 40 let mohou být stále motivovány touhou po dítěti, protože se obávají, že za pár let už dítě nebudou moci mít.

Druhou skupinou, která se chce vdávat, je generace o něco mladších žen „kolem třiceti let“ zvaná *arasá* (アラサー), která zahrnuje ženy narozené v rozmezí let 1977 a 1986. Tato mladší generace se však už svou motivací od žen „kolem čtyřiceti let“ poněkud liší - jsou ve věku, který je biologicky ideální pro početí dítěte. Čím starší ženy jsou, roste riziko potratu či vrozených vad dítěte.

¹³ Kniha vyšla v roce 2008.

Poslední dobou se navíc o ženách, které přesáhly věk 30 a nemají dítě, hanlivě hovoří jako o tzv. *makeinu* (負け犬; psi, kteří prohráli). Jejich opakem jsou stejně staré ženy označené za tzv. *kačiinu* (勝ち犬; psi vítězové), protože jsou vdané a mají děti. Tyto slova vymyslela novinářka Sakai Džunko 酒井順子 pro svoji knihu „*Makeinu no Toboe*¹⁴“ (負け犬の遠吠え, vzdálené štěkání psů, kteří prohráli).

Nicméně podle Sakai si je dnes méně žen vědomo toho, že by něco v očích společnosti prohrálo (Sakai, 2006). Ženy, které se po absolvování univerzity pustily do kariérní dráhy, zřejmě nemají čas si něco takového uvědomit. Avšak ve chvíli, kdy se jiné kolem nich vdávají a zakládají rodiny, začnou si uvědomovat, že se zapomněly vdát a že jim „tikají biologické hodiny“. V tu chvíli tyto ženy uvažují, zdali něco neprohrály – jestli skutečně chtějí být jako generace žen, která vyměnila rodinu za práci.

Sakai ve své knize píše, že být *makeinu* není horší než být *kačiinu* (Sakai, 2006). Její vzkaz zní podobně jako to, co hlásaly feministky v 70. letech - žena by měla mít možnost svobodně si vybrat, jaký život chce vést (Sakai, 2006). Feministky se na svých demonstracích ptaly: „Co je to ženskost?“ nebo „Mami, je manželství skutečným požehnáním?“ (Uno, 1993). Na konci 70. let pak trvaly na tom, aby si mohla žena vybrat „nebýt manželkou a matkou“. Protestovaly vůči tomu, že společnost uznává za jediný předpoklad ženství mateřství.

Vzhledem k tomu, že v poslední době v Japonsku přibývá žen, které ve věku jejich vdaných matek jsou stále svobodné, nejedná se už o problém osobní, ale společenský (Jamaguči, 2006).

3.2.2. Nový název pro aktivity svobodných žen, které se chtějí vdát

Průzkumy veřejného mínění prokázaly, že mladé Japonky do budoucna se svatbou počítají (Kaneko, 2008). Například v roce 1997 uvedlo 63% svobodných žen, že souhlasí s výrokem: „Šťěstí nalezne žena v manželství. Proto je lepší, když se vdá“ (Retherford, 2001). Výsledky sčítání lidu z roku 2005 potvrdily, že přibližně 90% svobodných lidí mezi 18 a 34 lety v budoucnu plánuje uzavřít manželství.

Také tendence, že ženy zůstanou raději samy, pokud by si nenašly toho pravého, se začala snižovat. Některé svobodné ženy mají strach, že budou brzy příliš

¹⁴ Když v roce 2003 kniha vyšla, prodalo se během prvního roku na 330 tisíc výtisků, což u nebeletristické literatury není běžné.

staré na svatbu – 49,5% dotázaných žen se chce do určitého věku vdát. Se stejným tvrzením ale v roce 2002 souhlasilo téměř o 7 % méně žen.

Důkazem této snahy je také nový fenomén zvaný *konkacu* (婚活; aktivity za účelem hledání manžela nebo manželky), který pojmenovali sociolog, Masahiro Jamada 山田昌弘, spolu s novinářkou Širakawou Tóko 白河桃子, v knize „*Konkacu džidai*“ (婚活時代; Éra hledání manžela). Kniha zaznamenala ohromný úspěch a slovo *konkacu* se začalo frekventovaně užívat tak, že v roce 2008 bylo dokonce nominováno na cenu za nové populární slovo *šingo rjúkógo taišó* (新語・流行語大賞).

Termín *konkacu* zahrnuje veškeré aktivity, které lidé podnikají, aby si našli manžela nebo manželku. Je zkratkou slov *kekkon* (結婚) a *kacudó* (活動). Slovo připomíná již používané slovo *šúkacu* (就活), které referuje ke všem činnostem, které člověk dělá v případě, že si hledá zaměstnání. Vzniklo ze slov *šúšoku* (就職) a *kacudó* (活動), a proto neneso negativní význam jako slovo *šicugjóša* (失業者) - nezaměstnaný. Naopak vyzdvihuje to, že člověk práci aktivně hledá. Obdobně i *konkacu* říká, že si člověk aktivně snaží najít manžela či manželku. Jinými slovy je tato snaha hodnocena pozitivně.

Autoři pojem vytvořili ve snaze, aby přiměli svobodné lidi zabývat se otázkou svatby strategicky (Kato, 2009). Zdůrazňují, že dnes už nestačí jen chtít se vdát či oženit. Je nutné hledat partnera usilovně tak, jako se hledá práce (Kato, 2009). Doufají, že výsledkem bude vyšší sňatkovost a v konečné fázi se změní i trend klesající porodnosti (Kato, 2009).

3.2.3. Reklama a novinky v seznamování

Po zrodu nového názvu pro „hledání manžela“ zareagoval i trh a objevily se reklamy využívající tento nový trend. Pozornost svobodných upoutávají obzvláště ve vlacích, kterými každý den cestuje mnoho lidí do práce¹⁵.

¹⁵ S reklamou se ale můžete setkat i v názvech různých podniků – například jeden neprosperující bar v Tokiu pozměnil své jméno na *konkacu* bar, aby přilákal pozornost (Inada, 2009), a jeho tržby se zvýšily. Nebo například japonská pobočka firmy Triumph International, která vyrábí spodní prádlo, představila v roce 2009 „*konkacu* podprsenku“ (Inada, 2009). Tato podprsenka má pod košíčky všité digitální hodiny, které odpočítávají čas do dne svatby. Odpočítávání se zastaví, jakmile se do otvoru v malém růžovém srdíčku, které je umístěno nad hodinami, vsune snubní prsten. V tu chvíli také začne hrát slavnostní svatební hudba, která novomanželům popřeje k jejich úspěchu.

Jiná místa rozšířila nabídku svých služeb. Příkladem může být svatyně *Imado* v Tokiu, která je zasvěcená božstvům manželství a od října 2008 pořádá tzv. „*konkacu* bohoslužby“ pro svobodné muže a ženy (Kubota, 2009). Příchozí se nejdříve účastní bohoslužby, kde získají požehnání, aby se oženili či vdaly, a po té následuje čajový dýchánek. Ten probíhá v místnosti, kde se koná nejdůležitější část seznamování. Účastníci se posadí naproti sobě (ženy proti mužům) a začnou se vzájemně představovat. Po čtyřech minutách si vymění kontakty a dochází ke střídání, aby se nakonec oběhlo kolečko, během kterého se všichni seznámí (Kubota, 2009). Omezená místa na bohoslužbě stojí 6 000 jenů. Na dvouhodinovou bohoslužbu se pokaždé hlásí stovky žen, ale internetová stránka svatyně často hlásí, že má „nedostatek mužů“ (Kubota, 2009).

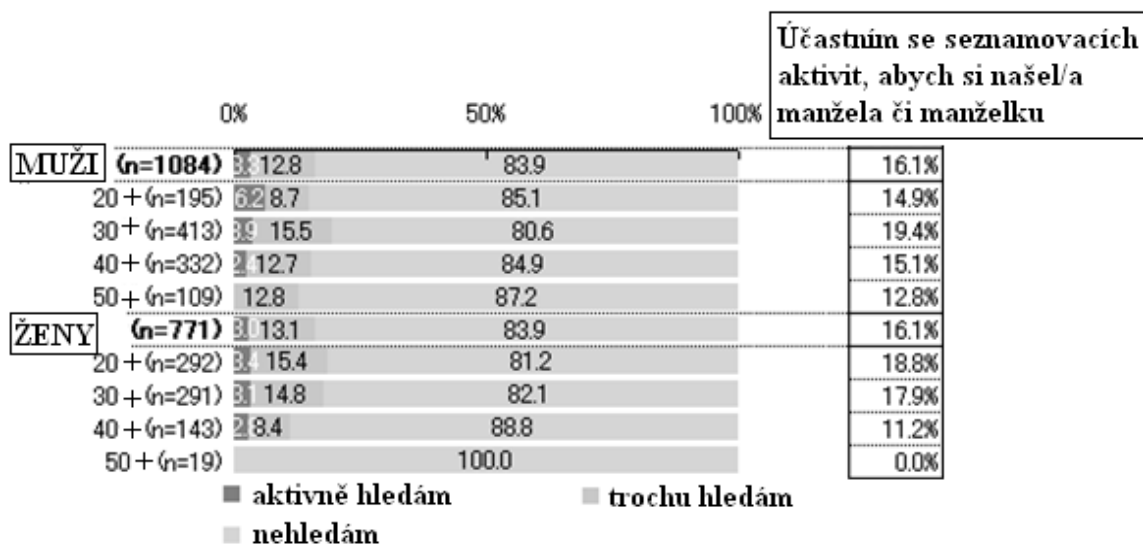
Zajímavým způsobem také zareagoval japonský profesionální basebalový tým, *Hokkaidó Nippon-Hamu Faitázu*. Od léta 2009 začal svým příznivcům nabízet speciální „*konkacu* místa k sezení“. Účelem těchto míst je během turnaje sedět vedle sebe a snadněji se seznámit. Mezi podáním pak dochází k výměně sedadel mezi diváky, kteří si koupili tato speciální místa, takže má každý příležitost posadit se vedle někoho jiného. Pro tzv. „*konkacu* lístky“ se na červencová utkání v prvních dnech nahrnulo k pokladnám přibližně 2 000 žen. Avšak trvalo několik dalších dní, než se prodalo zbylých 50 míst pro muže (Inada, 2009).

Zároveň i místní úřady začaly nabízet možnosti, jak se seznámit. V rámci opatření proti snižující se sňatkovosti se některé rozhodly, že zasáhnou a budou organizovat příležitosti, kde se mohou potkat lidé, kteří sdílí úmysl se oženit či vdát. Čtvrť Šinagawa v Tokiu od léta 2008 uspořádala několik tzv. „*konkacu* večírků“, kterých se pokaždé účastnilo průměrně 80 svobodných mužů a žen. Dále úřad provozuje různé svatební semináře (結婚セミナー), poskytuje poradenství v oblasti manželství (結婚相談), podporuje představování partnerů (パートナー紹介支援), manželské porozumění a spokojenost (結婚への理解と取り組み) a pořádá pravidelné výlety do přírody pro nezadané (Šinagawa, 2011).

3.2.4. Příležitosti, jak si najít manžela či manželku

Z ankety (podle obrázku 1) „co si myslíte o manželství“ vyšlo v dubnu 2010 najevo, že v současné době se aktivně věnuje hledání manžela nebo manželky 16,1 % dotázaných (Kekkonkan ni kan suru ankéto, 2010). Muži ve věkové skupině mezi 30

a 40 roky se účastní nejvíce s 19,4%, následováni jsou ženami v rozmezí let 20 až 30 s 18,8 % a třetí nejaktivnější věková skupinou jsou ženy v rozmezí 30 a 40 let s 17,9%.

Obrázek 1: Zapojujete se do „aktivit hledání manžela nebo manželky“?

Obrázek 2: Jakého druhu seznamovacích aktivit *konkacu* se účastníte? N=299

Podle obrázku 2 odpověděly osoby, které se účastní těchto aktivit, že nejčastěji hledají tak, že si nechají představit potenciálního manžela či manželku kamarádem nebo známým (45,5%). Další nejčastější odpovědí byla účast na *gókonu* (25,4%) či způsob *omiaí* (22,7%)¹⁶. Každý pátý člověk, který se poohlíží po

¹⁶Včetně možností *omiaí* seznámení na internetových stránkách

partnerovi, uvedl, že využívá sociálních sítí jako je Twitter či SNS. Svatebních služeb úřadů využívá přibližně 17,4% dotázaných. „*Konkacu* večírků“ se účastní přibližně stejný počet lidí (17,1 %) (Dimsdrive, 2010).

Platí, že stále oblíbenou příležitostí seznámení se je *gókon* (合コン). Toto slovo vzniklo zkratkou ze slov *gódó* (合同; kombinace) a *konpa* (コンパ; večírek) (Jane H. Hill, 1998). Jedná se víceméně o trochu formálnější příležitost, jak poznat nové lidi z okruhu svých přátel a známých. Většinou to probíhá tak, že se dva svobodní lidé (muž a žena), kteří se znají například z pracoviště či školy, domluví, že půjdou na *gókon* (Chambers, 2007). Žena s sebou přivede několik kamarádek a muž stejný počet kamarádů. Většinou se takto sejde kolem 8 až 10 lidí. Obvykle si zamluví místo v nějaké restauraci nebo kdekoli jinde, kde se podává jídlo a pití. Po krátkém vzájemném představení se muži a ženy většinou posadí kolem jednoho stolu. Sedí naproti sobě a baví se o různých tématech ohledně práce, přátel, koníčků atd.¹⁷

Další cestou jak najít manžela v Japonsku je stále forma představení dvou jedinců za účelem svatby zvaná *miai* (見合い). Avšak oproti minulosti tuto službu poskytuje množství seznamovacích agentur *kekkon sódandžo* (結婚相談所). Celkově se nachází po celé zemi kolem 3 800 společností (Kato, 2009), které se věnují zprostředkování těchto služeb. Mezi ně patří zprostředkování výměny prvních dopisů *šókaidžó* (紹介状), nabídka seznámení se s člověkem podle uvedených referencí *kai-in kensacu* (会員検察) a večírky *ibento* (イベント), kde se svobodní Japonci mohou ve skupině lidí seznámit.

Ministerstvo ekonomiky, obchodu a průmyslu eviduje kolem 600 tisíc členů těchto agentur (Kato, 2009). Členství však stojí nemalé peníze – za registraci se běžně platí od 80 do 170 tisíc jenů, měsíční členství pak stojí od 8 do 30 tisíc jenů a roční od 230 do 510 tisíc jenů (Kekkon sódandžo no rjókin hikaku, 2011). Podle

¹⁷ Někdy, zejména ve skupinách věkově mladších, se hrají hry, aby se zmírnilo případné napětí a navodila přátelská atmosféra. Mezi takové hry, které se hrají na večírcích, patří například hra *Ósama* (王様ゲーム; královská hra). Nejdříve se utvoří dvě skupiny. Poté si každý člověk sám vytáhne jedno číslo, která jsou napsaná na jídelních hůlkách. Ten, který si vytáhne číslo nejvyšší, se stává vítězem. Protože je tato hra druhem tzv. *bacu gému* (罰ゲーム), ve kterých poražení dostávají tresty, může někomu zadat nějaký vtipný úkol, položit nějakou nepříjemnou otázku či přikázat vypít skleničku alkoholu naráz.

Poslední dobou je také oblíbené využívat speciální aplikace v mobilních telefonech, které byly vytvořeny pro *gókon*. Průzkum z května 2010 ukázal, že mezi nejvyužívanější patří například aplikace *Gókon de šafuru* (合コン de シヤッフル), která určí ve skupině nový zasedací pořádek (goo rankingu, 2010).

internetového hodnocení je nejoblíbenější společnost O-Net (オーネット), která poskytuje služby vyhledávání partnerů jak online na internetových stránkách společnosti, tak nabízí data pro hledání dvojic v kanceláři (Kekkon sódandžo no rjókin hikaku, 2011).

Člověk, který se chce seznámit, přijde do agentury, kde se dozví o možnostech seznámení a vyplní vstupní dotazník, kterým se zaeviduje. Poté je pozván na nějakou seznamovací akci (většinou v restauraci), kde pozná zájemce o manželství. Účastníci dostávají čísla a do svých bločků si zapisují údaje, které je během večera zaujaly. Celá akce je pak moderována agenturou – zejména ve chvíli, kdy dochází k seznamovacímu „kolečku“, kdy se lidé mezi sebou po pár minutách střídají. Pokud účastník při této příležitosti potká osobu, která splňuje jeho požadavky, může požádat agenturu o zprostředkování tzv. prvního dopisu nebo první schůzky. Zástupce agentury pak tyto dvě osoby vzájemně představí. Místo si klienti zvolí sami – většinou se jedná o kavárnu či restauraci. Výsledky schůzky mohou klienti v agentuře konzultovat a poradit se s odborníky jak dále. Pokud se nově seznámený pár rozhodne, že spolu začne chodit a zasnoubí se, podepisuje v agentuře smlouvu o ukončení aktivit *taikaitodoke* (退会届).

Na konci roku 2008 se společnost Yahoo Japan Corp. pokusila propojit seznamovací služby různých společností na webové stránce *Yahoo!Enmusubi*¹⁸ (Yahoo!縁結び) (Kato, 2009). O využívání podobných služeb se často hovoří jako o moderním seznamování *omiai* přes internet. Online členství v *Yahoo!Enmusubi* stojí měsíčně jen 4 800 jenů pro muže a 3 500 jenů pro ženy (Hadžimete no Kata he Rijó rjókin, 2011). Registrace je navíc zdarma. Avšak je vždy nezbytné se prokázat svojí totožností.

Některé poradenské firmy tvrdí, že úspěšné párování je založené na tom, že si své členy vybírají na základě povolání či vysokoškolského vzdělání. Jednou z těchto firem je *Buraidaru sutéšon Ginza* (ブライダルステーション銀座) z městské čtvrti Čuo v Tokiu. Pro členství v ní musí být muži starší 25 let a mít vysokoškolské vzdělání, zatímco ženy musí být starší 20 let a být alespoň absolventkami dvou nebo tříleté vysoké školy (Kekkon kacudou konšerudžu, 2009). Agentura pak nabízí

¹⁸ Spolupráci navázala s firmami jako Zwei Co., Sunmarie a Partner Agent Inc. Členové tak získali příležitost seznámit se s lidmi, kteří se původně registrovali jen v kanceláři a ne online. Mana Jasuda, mluvčí Yahoo Japan, říká, že společnost chce zpopularizovat používání online databází i mezi lidmi, kteří se k tomu dříve stavěli skepticky. Členové si pak mohou vytvořit profily online a sepsat seznam priorit pro hledání partnera. Poté, pokud budou chtít, se objeví v databázích jiných společností.

možnosti seznámit se jen s určitými lidmi. Členky si například mohou zvolit úroveň Doktor (ドクターズステージ), ve kterém budou seznámeny jenom se svobodnými lékaři a zubaři. Podle Rumi Sato, mluvčí agentury *Buraidaru sutéšon*, jsou lékaři u Japonek oblíbení, protože si chtějí muže vážit, a to i přesto, že jsou lékaři pracovně vytíženější než jiní muži ve vedoucích funkcích (Kato, 2009). Vstupní poplatek stojí 160 tisíc jenů. Pokud si ženy zvolí úroveň „Doktor“, platí měsíčně 20 tisíc jenů nebo roční členství za 350 tisíc jenů (Kekkon kacudou konšerudžu, 2009). Muži s tímto vysoce žádaným zaměstnáním však členský poplatek platit nemusí. Z přibližně tisíce členů agentury *Buraidaru sutéšon* je proto 40 procent mužů (Kato, 2009).

Pokud člověk nemá dostatečnou sebedůvěru se s někým cizím sejit, může využít speciálních kurzů, které agentury pořádají. Muži mohou chodit na hodiny, kde se naučí, jak mají během schůzky s ženou zvládat stres a relaxovat. Ženy se zase učí, jak se na schůzku správně obléct, upravit a nalíčit. Je důležité udělat nejlepší první dojem, a proto je kladen důraz i na vhodné chování. V pokročilých kurzech se ženy dozvídají, jak správně zapůsobit na partnerovy rodiče a jak si vybrat svatební šaty.

Agentura poskytuje členkám poradenské služby a každý měsíc jim představí tři potenciální partnery (Kekkon kacudou konšerudžu, 2009). Členky se účastní večírků a seminářů na témata jako vystupování na veřejnosti či komunikace. Navíc na využívání služeb klinik krásy, kadeřnictví, kosmetiček, stylistů a fotoateliérů dostávají členskou slevu.

Přestože tyto služby stojí nemalé peníze, mnoho svobodných je vnímá jako důležitou životní investici, protože se jedná o budoucnost, kterou jim bohatý manžel může finančně zaopatřit. Podle ředitelky *Buraidaru sutéšon* dokonce vnímají členky investice do hledání partnera podobně jako investice do vzdělání: "Když chcete jít na univerzitu, zaplatíte si přípravné kurzy. Když si chcete vzít doktora, přijdete k nám. Některé klientky mě dokonce oslovují *sensei*¹⁹. Navrhuji jim make-up nebo jim radím, o čem se mají bavit, když jdou na schůzku s doktorem. K vydařené svatbě vede cesta, na které byste se měli vyvarovat chyb, a proto potřebujete někoho, kdo se na to dívá s nadhledem" (Kato, 2009).

¹⁹ 'paní učitelko'

3.2.5. Shrnutí

Některé ženy, které se dříve rozhodly pro práci místo manželství a rodiny, nyní cítí, že mají poslední šanci se vdát a mít děti. V této souvislosti se mluví o ženách, jejichž věk je kolem 40 a 30 let. V minulosti se na pokusy svobodné ženy najít si manžela hledělo negativně, ale dnes se nemusí stydět přiznat, že hledají. Může za to zvláště rozšíření termínu *konkacu*, který se stal moderním termínem pro označení různých seznamovacích aktivit za účelem svatby. Současná propagace těchto aktivit dokonce navozuje dojem, že všechny svobodné ženy hledají manžela. Obecně se dá říct, že zatím aktivity *konkacu* lákají více ženy než muže. Úspěšné bohaté ženy si navíc mohou zaplatit služby seznamovacích agentur, které jim teoreticky pomohou vybrat dobře situovaného a vzdělaného manžela za relativně krátký čas. Tyto ženy často neváhají si zaplatit drahé služby agentur, protože je vnímají jako dobrou investici do své budoucnosti.

3.3. SVOBODNÍ MLADÍ MUŽI

3.3.1. Ženy hledají živitele rodiny

Další názory, proč se ženy vdávají později, zvažují vliv současné ekonomické stagnace (viz. Sakai, 2009). Ekonomická krize přispěla k tomu, že spousta mladých mužů ztratilo práci. Objevili se dokonce muži typu tzv. *furitá* フリーター (*Freeter*²⁰) a *nító* ニート (*NEET*²¹), kteří nezapadají do systému japonského celoživotního zaměstnání *šúšinkojó seido* (終身雇用制). Pokud mladí Japonci získají úvazek pouze na dočasný pracovní poměr, nemohou si dovolit založit rodinu, a proto se ani ženit nechtějí (viz. Sakai, 2009). Tuto tendenci lze pozorovat už od začátku 90. let, kdy absolventi škol začali mít problém s uplatněním na trhu práce (srov. Sakai, a další, 2005). Kromě toho i růst jejich platů byl pomalý, a proto než si mohli dovolit založit rodinu, museli čekat (Sakai, 2009). Často zůstali závislí na podpoře rodičů.

V 90. letech popsal *Jamada Masahiro* 山田昌弘 tyto mladé Japonce jako *parasaito šinguru* (パラサイト・シングル; parazitický svobodný). Poukazoval na to, že polovina mladých lidí ve věku 20 - 34 let stále žije s rodiči místo toho, aby si založila vlastní rodinu. Pokud chtějí soukromí, využijí služeb některého z všudypřítomných "love hotelů" (The Economist, 2010). Avšak čím jsou tito "parazitě" starší, stává se pro ně soužití s rodiči spíše nutností než volbou. Ve středním věku jsou stále svobodní, pracují na špatně placených místech a někteří jsou dokonce nezaměstnaní. Když jsou jejich rodiče v penzi, „parazitě“ žijí z jejich důchodů. Jamada tyto případy nazývá *nenkin parasaito* (年金パラサイト) neboli důchodoví parazitě (The Economist, 2010).

Sňatek s mužem, který neposkytuje finanční zázemí, pro některé mladé Japonky často znamená zřící se pohodlného svobodného života. To ale neznamená, že by se ženy nechtěly vůbec vdát. Podle Masahira Jamady se stále většina mladých Japonek chce stát manželkou a být ženou v domácnosti.

Problém pouze zůstává vybrat si živitele, který vydělá dostatek peněz, aby rodinu zaopatřil (The Dearth of Births: Why Are So Few Young Japanese Willing To Procreate? A Special Report on Japan, 2010). Pokud se ženy vdávají, chtějí si

²⁰ Mladí lidé ve věku 15 až 34 let bez trvalého zaměstnání, kteří si často pouze přivydělávají na brigádách.

²¹ Zkratka z anglického označení „Not in Education, Employment, or Training“.

sňatkem také finančně polepšit. Jinými slovy se dá říct, že ženy vydělávající méně se vdávají dříve a naopak pracovně úspěšné ženy si vybírají déle, protože si nechtějí finančně pohoršit.

3.3.2. Změny pohledu mladých Japonců na roli muže

Poslední dobou však také přibývá mladých mužů, kteří ztrácí zájem o opačné pohlaví. S ohledem na minulost, kdy více než polovina manželství byla uzavřena jako tzv. *dekičatta kekkon* (出来ちゃった結婚; museli se vzít kvůli tomu, že partnerka otěhotněla), jsou mladí muži velice opatrní, aby se nemuseli ženit. Ale nejedná se jenom o manželství - nechtějí dokonce ani navázat vztah s ženou či s ní cokoliv mít. Sexuální styk kompenzují jinými erotickými pomůckami a pornografickými materiály na internetu²² (Otake, 2009).

Novinářka Fukasawa Maki 深澤真紀 je v roce 2007 označila za tzv. *sóšokukei danši* (草食系男子; býložravé muže) a k veřejné diskuzi o mladých mužích také přispěla Ušikubo Megumi 牛窪恵, která v listopadu 2008 napsala knihu „*Sóšokukei danši „Odžo-man“ ga Nippon wo kaeru*“ (草食系男子「お嬢マン」が日本を変える; Býložraví muži: zženštilý muž mění Japonsko). Na základě rozhovorů vedených v Tokiu a dalších městech s přibližně 100 muži kolem třiceti let, Ušikubo vyvodila závěr, že současní mladí muži jsou jedinci, kteří: 1) se nezajímají tolik o práci jako muži ze starších generací; 2) sledují módu, zdravě se stravují a věnují se volnočasovým koníčkům (například turistice); 3) rádi chodí s matkami nakupovat; 4) nezajímají se o děvčata, o chození s nimi a ani o pohlavní styk; 5) porovnávají ceny, využívají slev ze zákaznických karet a nakupují levně (srov. Otake, 2009).

Ušikubo odhaduje, že mezi dnešními muži ve věku 20 - 30 let je přibližně 60 procent podobně se cítících mužů (Ušikubo, 2008). Podle výzkumu ohledně „postoje mladých lidí k hledání si manželky“, který provedla v březnu 2009 pojišťovna Lifenet, odpovědělo 378 z 500 dotázaných mužů (75,6%), že jsou spíše pasivní a stydliví (*sóšoku*) (Konkacu ni kankei suru čósa, 2009). Další výzkum veřejného mínění prováděla v listopadu 2010 společnost Rakuten. Účastnili se ho dospívající, kterým v roce 2011 bude 20 let (narození mezi 2. dubnem 1990 a 1. dubnem 1991). Ze vzorku 400 mužů také přibližně 60,3% odpovědělo podobně. To

²² Změna sexuálního chování mladých mužů udělala čáru přes rozpočet domácím výrobcům kondomů, jejichž tržby od roku 1999 začaly klesat.

by znamenalo, že 3 z 5 mladých Japonců se považují za tzv. *sóšoku danši* (Kotobuki kagaku džóhó, 2010).

Ušikubo navíc některým mladíkům přiřadila nálepku tzv. *odžo-man* (お嬢マン; zženštilý muž). V reportáži pro Japanese Times vysvětluje, že mnoho mužů, se kterými se setkala, jí řeklo, že nemohou vyjít z domu, aniž by nevypadali dokonale.²³ Podobné chování se však většinou u mužů neočekává.

Autor knihy "*Sóšokukei Danši no Ren-ai Gaku*" (草食系男子の恋愛学; Jak zvládnout vztah se býložravými muži), Morioka Masahiro 森岡正博, tvrdí, že jednou z příčin, proč mladí muži nejsou stejní jako dřív, je osvobození muže od požadavku "být mužný" (Morioka, 2010). Díky tomu, že společnost upustila od vojenských hodnot, které nutily muže jednat násilně, už 60 let nemusí být muži agresivními (Otake, 2009). Morioka však popírá spojitost mezi býložravými a homosexuálními muži. „Fenomén *sóšokukei*“ vidí v pozitivním světle, protože je znakem společnosti, která je tolerantní k individuálním rozdílům mezi muži (Morioka, 2010).

Podle Ušikubo je také dnešní mladá generace mužů ovlivněna tím, že nezažila dobré ekonomické časy (Otake, 2009). Generace starší (nyní kolem 35 a výše) byla na konci 80. let na vrcholu prosperity japonské ekonomiky. Japonsko oplývalo penězi, bylo snadné sehnat práci a lidé nemohli vidět svoji budoucnost růžověji. Muži vydělávali dost peněz, které utráceli za drahá auta, oblečení a doplňky, a rodinu si zakládali brzy. Další generace mužů však vyrostla v době ekonomické recese. Současní mladí muži se rovněž stali svědky, kdy se rozdíly v platech mezi zaměstnancem typu *seišain* (正社員; trvalým zaměstnancem) a zaměstnancem typu *hakenšain* (派遣社員; smluvním zaměstnancem) prohloubily. Více mužů začalo být přijímáno na pozice *haken* (Sugimoto, 2010). Mladí muži proto začali vydělávat podstatně méně peněz.

Podle průzkumu firmy Micubiši z dubna 2009, kterého se účastnilo 1 264 nově přijatých zaměstnanců, 51 procent odpovědělo, že si nepřejí pracovat přesčas.

²³ Vyjádřili se také, že jim zvyšuje sebevědomí, když jejich nehty vypadají dobře (Otake, 2009). Průzkum z roku 2007, který prováděla firma vyrábějící záchodové mísy, také zjistil, že polovina Japonců nemočí ve stoje ale jako ženy sedíc na prkénku (Otake, 2009). V listopadu se dokonce na trhu objevily podprsenky pro muže a okamžitě se staly prodejním hitem (Corkill, 2009). V internetovém obchodě firmy Rakuten se staly nejprodávanějším artiklem. Podprsenky se vyrábějí ve třech barvách – černá, růžová a bílá – a mužům slibují, že se v nich budou cítit něžně, když jim bude podprsenka podpírat prsa.

Dnešní generace nechce přinášet stejné oběti jako generace jejich otců (Otake, 2009). Úspěch a sebevědomí hledají jinde – důkazem může být například jejich rostoucí zájem o módu (Ušikubo, 2008).

3.3.3. Shrnutí

V současnosti jsou vlivem dlouhodobé ekonomické recese příležitosti na uplatnění svobodných mladých mužů na pracovním trhu omezené. Někteří jsou dokonce v prvních letech nástupu do zaměstnání závislí na podpoře rodičů.

Mladí muži jako manželé často nedokážou zajistit svým ženám takové finanční zázemí, aby ženy mohly opustit práci a odejít na mateřskou dovolenou. Zároveň o roli živitele mladí muži ztrácí zájem také z důvodu, že nechtějí následovat příkladu otců, kteří strávili svůj život přesčasy ve firmě. Nechtějí se proto ženit ani mít přítelkyně. Jejich přístup k životu je jiný, než bylo zvykem – zbytečně neutrácí a užívají si volného času.

Jestli svým chováním poupraví pohled na roli manžela a otce, ukáže až budoucnost. V takovém případě zřejmě nebude žít rodina jen z platu muže, ale i z platu ženy. Žena bude muset zvládat obojí – práci a rodinu, a proto bude potřebovat pomoc manžela v domácnosti. Pokud budou mít otcové rodin například stejný přístup k přesčasům v zaměstnání jako mladí Japonci dnes, budou se moci více zapojovat do rodinného života, než bylo zvykem, a svým manželkám (pracujícím matkám) daleko více v domácnosti pomáhat.

4. Závěr

Japonský stát v moderní době kladl velký důraz na vytvoření rodinné formy *ie*, ve které se postavení jednotlivých členů řadilo patrilineárně. Tato konkrétní podoba rodiny prakticky odrážela uspořádání společnosti podle tradičního konfuciánského pojetí vztahů mezi nositelem autority a podřízeným této autoritě. Ženy byly vždy v postavení podřízeném a od toho se odvíjela i jejich role. Ta se vymezovala převážně na domácnost, mimo kterou neměla v podstatě žádný vliv.

Díky industrializaci získali muži práci v továrnách a stali se finančními živiteli rodiny. Utvořila se proto představa, že ženy nepracují, ale starají se o domov jako „dobré manželky a moudré matky“. Pro upevnění této představy sloužila ideologie *rjósai kenbo*, která se stala součástí výuky dívek na školách. Tato ideologie se rovněž snažila vyzdvihnout mateřství *bosei* jako základní hodnotu ženství: až když žena přivedla na svět potomky, získala společenské uznání. Čím víc synů měla, tím byla váženější.

Důraz na mateřství poté vyvrcholil v období druhé světové války. Mladí muži umírali na bojišti, a proto bylo nezbytné, aby se rodili další, kteří by zaplnili prázdné řady. Úloha žen se víceméně omezila na funkci rození dětí. Nicméně však výchova potomků byla v rukou otců a jiných autorit.

Po druhé světové válce okupační síly dohlížely na tvorbu nové ústavy, ve které zákony vymezovaly nové postavení ženy ve společnosti. Žena získala rovná práva, mohla dědit a žádat o rozvod. Zároveň se díky reformě školství a podpoře koedukace hlásilo více žen na střední školy a dále se vzdělávalo. Z učebních osnov byla odstraněna jak válečná propaganda, tak ideologie *rjósai kenbo*. Přesto však například v předmětu „hospodaření v domácnosti“ zůstávaly tradiční ideály ženství stále přítomné.

V souvislosti se zrušením systému domácností *ie* začalo být osobní právo upřednostňováno před právem rodinným, a tím byl položen základ pro vznik nukleární rodiny. Její velikost se podstatně zmenšila nejen proto, že manželské páry začaly žít bez rodičů v malých bytech ve městech, ale i proto, že stále více párů mělo jen dvě děti.

Vznik nukleární rodiny ukončil podřízenost ženy vůči rodinným autoritám a manželka se stala paní své domácnosti. Typickou rodinu pak tvořil pár: muž pracující ve firmě a žena v domácnosti. Manžel byl živitelem rodiny, zatímco manželka se

snažila obstarat veškeré ostatní věci – domácí práce, nakupování, výchovu dětí a jejich vzdělání. Práce však muže uvazovala k dlouhým hodinám přesčasů, často na úkor rodiny. V domácnosti nebyl téměř přítomen, a proto žena musela všechno zvládat a rozhodovat bez něj. Manželka splnila svoji ženskou roli, pokud všechno pod jejím vedením fungovalo.

Ženy, které opustily svoji profesi kvůli rodině, pak měly velké potíže s uplatněním na trhu práce, pokud se chtěly vrátit. Chybělo jim jednak vzdělání jednak kvalifikace, aby získaly dobré pozice. Nezbyvalo jim proto nic jiného, než pracovat na částečný nebo smluvní úvazek na špatně placených místech.

Jejich dcery však patřily ke generaci, která vyrostla v období prosperity japonské ekonomiky v 80. letech. Jejich generace navíc zažila uvedení zákona o rovnoprávných pracovních příležitostech do praxe. Ačkoliv porušování zákona nešlo sankcionovat, umožnil ženám vybrat si kariéru před rodinou a společnost takové rozhodnutí tolerovala. Vzdělání na univerzitách tak ženám začalo více otvírat cestu k finanční nezávislosti díky lépe placeným pracovním možnostem.

Od počátku 90. let se objevil také trend, kdy Japonky často využívají možnost bydlet po nástupu do zaměstnání u rodičů. Vzhledem k tomu, že nemusí platit nájem a další výdaje spojené s domácností, mají tak více peněz pro sebe, které buď utratí, nebo ušetří. Oproti tomu pokud by se chtěly osamostatnit, nemohou často počítat se stejným zázemím a pohodlím, které jim poskytuje život s rodiči.

Dalším z důvodů, který komplikuje rozhodnutí vdát se, je reálná neslučitelnost práce na plný úvazek a rodiny. Ženy kvůli rodině často musí podat z práce výpověď. Avšak v rodinách méně finančně zaopatřených manžel očekává, že rodinný rozpočet finančně podpoří i manželka. Ženy se tak snaží umístit své děti do předškolních zařízení, ale jejich kapacity nejsou dostačující a jsou často brzo zaplněné.

Rozhodnutí mladých Japonek o tom, zda a kdy se vdají, proto není snadné. Avšak většina mladých žen tvrdí, že se jednou vdát chce. Jedním z hlavních důvodů je skutečnost, že touží po dítěti nebo nechtějí na stáří zůstat samy. Po svatbě se většina chce stát „dobrou manželkou a moudrou matkou“, a tak ideál *rjósai kenbo* stále přežívá. Samozřejmě se dosti změnil: nyní se posouvá k představě, že ideálně žena bude zvládat jak pracovat, tak se starat o domácnost zároveň.

V kontextu hledání manžela se dnes často hovoří o svobodných Japonkách kolem čtyřiceti a třiceti let. Tyto různé věkové skupiny žen pojí touha vdát se.

Zapojují se do proto do aktivit, které jim umožní najít si manžela: některé chodí na skupinové schůzky *gokon*, jiné se účastní finančně dražších seznamovacích večírků a jiné využívají představení svého nastávajícího formou *miai*, kterou jim zprostředkuje seznamovací agentura.

Avšak mužů, kteří splňují náročné požadavky na manžela, poslední dobou ubývá. Může za to jednak nedostatek finančních prostředků, kterými by zabezpečili ženu a rodinu, a jednak jejich rostoucí lhostejnost k naplnění tradiční představy o roli muže. Někteří dokonce ztrácí zájem o druhé pohlaví. Ženy si proto musí mezi nimi déle a náročněji vybírat toho pravého, a proto se zřejmě otázka zda se vdát odkládají.

Nicméně společnost, kde sice zůstat svobodný už dávno není stigmatem, trápí problémy spojené se stárnoucí populací a s nízkou porodností. Určit, kdo je vinný za tento problém, není snadné. Nejdříve z toho a to byly obviňovány úspěšné svobodné ženy, které se rozhodly kvůli práci nevdát a nemít děti, a po té také ženy, které odmítly tradiční roli, kterou zastávaly v domácnosti jejich matky.

Dnes se však naopak zdá, že „všechny svobodné ženy hledají manžela“ a mladí muži se ženit nechtějí. Současná generace mladých mužů se svým chováním razantně liší od předchozích generací. Dá se předpokládat, že do určité míry pohled na roli manžela a otce v rodině ovlivní. Snaha nedělat v práci přesčasy a odmítnutí role muže jen jako živitele rodiny může přinést zlepšení v zapojení manželů v domácnosti. Ženy tak na všechny práce s ní spojené nebudou samy a budou moci zvládat také pracovat. Japonské ženy tak v budoucnosti nebudou muset činit rozhodnutí, zda mají opustit zaměstnání kvůli rodině či naopak, a budou zvládat být do jisté míry „dobrymi manželkami a moudrými matkami“.

Abstract in English

This thesis examines the understanding of the Japanese women role of „good wives and wise mothers“ (*ryosai kenbo*) with respect to modern and current social changes. The thesis is divided into several parts: the first one deals with historical development of understanding this role, the second one shows the current demographical problems of Japanese society and describes the ways how Japanese women are searching for husbands. This thesis will also answer the question why to find a husband seems to be more demanding nowadays. The reason is not that the successful Japanese women would refuse to get married, but there is also an influence of the attitude of young Japanese men who are more passive regarding to marriage.

Seznam použité literatury

ATOH, Makoto, KANDIAH, Vasantha a IVANOV, Serguey. **The Second Demographic Transition in Asia? Comparative Analysis of the Low Fertility Situation in East and South-East Asian Countries.** *Japanese Journal of Population* 2, 2004, č. 1.

BAXTER, Janeen. **To Marry or Not Marry. Marital Status and Household Division of Labour.** *Journal of Family*, 2005, č. 26, s. 300–321.

BUCKELEY, Sandra. *Broken Silence: Voices of Japanese Feminism.* Berkeley and Los Angeles, London: University of California Press, 1997.

BUCKLEY, Sandra. **Altered States The Body Politics of "Being-Woman"**. In GORDON, Andrew, ed. *Postwar Japan as History.* Berkeley and Los Angeles, London: University of California Press, 1993.

Buraidaru sutéšon Ginza [online]. Kekkōn kacudō konšerudžu, 2009 [cit. 15. 2011-05-15]. Dostupné z: <<http://www.konkatsu-concierge.jp/data/bs-ginza.html>>.

CHAMBERS, Veronica. *Kickboxing Geishas: How Modern Japanese Women Are Changing Their Nation.* New York : Simon and Schuster, 2007.

CHERRY, Kittredge. *Womansword: What Japanese Words Say about Women.* [USA]: Kodanša International, 1991.

CHREIGHTON, Millie R. *Marriage, Motherhood, and Career Management in a Japanese 'Counter Culture'.* In IMAMURA, Anne E., ed. *Re-Imaging Japanese Women.* Berkeley and Los Angeles, London: University of California Press, 1996.

CORKILL, Edan. *Office workers out in front in demand for men's bras* [online]. The Japanese Times, 10.5. 2009 [cit. 2011-05-16]. Dostupné z: <<http://search.japantimes.co.jp/cgi-bin/fl20090510x7.html>>.

CUJA, Noriko O., BUMPASS, Larry L., ed. *Marriage, work, and family life in comparative perspective: Japan, South Korea, and the United States.* USA: University of Hawaii Press, 2004.

Cujoku kakkoi nihondžin dansei ni kankei suru išiki čósa [online]. Club Bbq, 22.11.2010 [cit. 2011-05-16]. Dostupné z: <<http://release.center.jp/2010/11/2202.html>>.

FUSÉ, Tojomasa. **Japan's Economic Development: Success, Stress, and Prospects for the Future.** In FUSÉ, Tojomasa, ed. *Modernization and Stress in Japan*. Leiden: E. J. Brill, 1975.

Gókon de cukaeru iPhone apuri rankingu [online]. Goo Research Monitor Group, 24.6.2010 [cit. 2011-05-16]. Dostupné z: <http://cache001.ranking.goo.ne.jp/crnk/ranking/065/iphone_application/>.

GORDON, Andrew, ed. *Postwar Japan as History*. London: University of California Press, 1993.

Hadžimete no Kata he Rijó rjókin [online]. Yahoo!Enmusubi, 2011 [cit. 2011-05-16]. Dostupné z: <<http://enmusubi.yahoo.co.jp/introduction/cost.html>>.

HARRISON, Elizabeth G. **Strands of Complexity: The Emergence of Mizuko Kuyo in Postwar Japan.** *Journal of the American Academy of Religion* 67, 1999.

HILL, Jane H., MISTRY, P. J., CAMPBELL, Lyle. *The Life of Language: Papers in Linguistics in Honor of William Bright (Trends in Linguistics: Studies & Monographs)*. Berlin: Walter de Gruyter, 1998.

HIRANO, Kjoko. *Mr. Smith Goes to Tokyo: Japanese Cinema under the American Occupation, 1945-1952*. Washington : Smithsonian Institution Press, 1992.

IMAMURA, Anne. **The Japanese Family Faces Twenty-First Century Challenges.** *Education About ASIA*, 2003.

INADA, Miho. *Japan Has a New Name for the Mating Game: Konkatsu* [online]. The Wall Street Journal, 29.6.2009 [cit. 2011-05-15]. Dostupné z: <<http://online.wsj.com/article/SB124623617832566695.html>>

IWAO, Sumiko. **Working Women and Housewives.** *Japan Echo*, 2001.

JONEJAMA, Lisa. **Liberation under siege: U.S. military occupation and Japanese women's enfranchisement.** *American Quarterly*, 2005, roč. 57, č. 3. s. 885–910.

KANO, Mikijo. *Bosei-Shugi to Nationalism*. In INOUE, Šun, ed. *Contemporary Sociology 19: Family Sociology*. Tokio: Iwanami-šoten, 2000.

KATO, Mariko. *Matchmakers' 'marriage hunts' beating out fate to secure mate*[online]. The Japan Times, 14.2.2009 [cit. 2011-05-15]. Dostupné z: <<http://search.japantimes.co.jp/cgi-bin/nn20090114f1.html>>.

Kekkon sódandžo no rjókin hikaku [online]. Kekkon sódandžo no rjókin hikaku, 2009 [cit. 2011-05-15]. Dostupné z: <<http://www.fakioku.com/>>.

Kekkonkan ni kan suru ankéto 2010 [online]. Dimsdrive Netto Risáči, 29.4.2010 [cit. 2011-05-15]. Dostupné z: <<http://www.dims.ne.jp/timelyresearch/2010/100525/>>.

KENNEDY, Olivia. *A Window into Contemporary Japanese Society from a Woman's Perspective: Taigan no kanojo by Kakuta Mitsuyo (Woman on the Other Bank, 2004)*. Canterbury: University of Canterbury, 2008.

KITO, Hiroši. *Džinko Kara Jomu Nihon No Rekiši*. Tokio: Kodanša, 2001.

KNIGHT, John. **Municipal Matchmaking in Rural Japan**. *Anthropology Today*, 1995, roč. 11, č.2., s. 9-17.

Konkacu ni kankei suru čósa [online]. Lifenet seimei, 31.3.2009 [cit. 2011-05-15]. Dostupné z: <<http://www.lifenet-seimei.co.jp/newsrelease/2009/1646.html#anchor1>>.

Kotobuki kagaku džóhó [online]. Rakuten Research monitor panel, 2010 [cit. 2011-05-16]. Dostupné z: <<http://onet.jp/company/activity/report/vol56.pdf>>.

KUBOTA, Joko. *Raw Japan: Slices of Japanese business, politics and life*. *Matchmaking gets divine touch* [online]. Reuters, 10.6.2009 [cit. 2011-05-15]. Dostupné z: <<http://blogs.reuters.com/japan/2009/07/10/matchmaking-gets-divine-touch/>>.

MANCHESTER, William. *American Caesar: Douglas MacArthur 1880-1964*. Boston : Hutchinson, 1978.

MARRAN, Christine. *Poison Woman: Figuring Female Transgression in Modern Japanese Culture*. Minneapolis: University of Minnesota Press, 2007.

MCLELLAND, Mark J. **“Kissing Is a Symbol of Democracy!” Dating, Democracy and Romance in Occupied Japan 1945-1952**. *Journal of the History of Sexuality*, 2010, roč.19, č.3, s.508-35.

MCLELLAND, Mark. **Constructing the 'Modern Couple' in Occupied Japan**. *Intersections: Gender and Sexuality in Asia and the Pacific*, 2010.

MERTENS, Walter. *Health and Mortality Trends among Elderly Populations: Determinants and Implications*. Liège: [s.n.], 1994.

MICHAUD, Anne. *Breaking with the Japanese Proverbial phrase “Good Wife, Wise Mother” : Shiseido changes its traditional “chauvinist-male” management practices to implement gender equality initiatives*. Paris: Institut D'etudes Politiques de Rennes, 2008.

- MIČIKO, Mizašita. **Kinsei zenki ni okeru ie to džosei no seikacu.** In Džoseiši Sógó Kenkjúkai, ed., *Nihon Džosei seikacuši*. Tokio: Tokio Daigaku Šuppankai, 1990.
- MORI, Takao. *Co-education in Japan*. Paris: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, 1971.
- MORIOKA, Masahiro. *Sóšokukei Danši no Ren-ai Gaku*. Tokio: Media Factory, 2010.
- MORLEY, Patricia. *The Mountain is Moving: Japanese Women's Lives*. Toronto: UBC Press, 1999.
- NAGAI, Michio. **Social Change in Postwar Japan.** *The Developing Economies*, 1969, roč.7, č.4, s.395-405.
- ÓHAŠI, Terue. **Mikonka no Šakaigaku.** *The Sociology of Rising Celibacy*. Tokio: NHK Books, 1993.
- OKADA, Kónosuke. **Redundancy Utilized: The Economics of Female Domestic Servants in Pre-War Japan.** In SMITKA, Michael. *Japanese Economic History 1600-1960*. New York: Garland, 1998.
- OTAKE, Tomoko. *Blurring the boundaries* [online]. The Japanese Times, 10.5.2009 [cit. 2011-05-15]. Dostupné z: <<http://search.japantimes.co.jp/cgi-bin/fl20090510x1.html>>.
- PHARR, Susan. **The politics of women's rights.** In WARD, Robert, SAKAMOTO, Jošikazu. *Democratizing Japan: The Allied Occupation*. Honolulu: University of Hawaii Press, 1987.
- Population Statistics of Japan. Research, National Institute of Population and Social Security. 2006. Tokio: National Institute of Population and Social Security Research, 2006.
- REISCHAUER, Edwin O., CRAIG, Albert M. *Dějiny Japonska*. Brno: Nakladatelství Lidové noviny, 2000.
- RETFERD, Robert D., OGAWA, Naohiro, MACUKURA, Rikija, et al. **Late Marriage and Less Marriage in Japan.** *Population and Development Review*, 2001, s. 65-102.
- RETFERD, Robert D., OGAWA, Naohiro, MACUKURA, Rikija, et al. *Trends in Fertility by Education in Japan, 1966-2000*. Tokio and Honolulu: Nihon University Population Research Institute, 2004.

SAKAI, Tadaši, and HIGUČI, Jošio. **The Long-Term Effect of the Past Unstable Employment Status.** *The Japanese Journal of Labour Studies*, 2005.

SAKAI, Tadaši. **Role of Income to Marriage Behaviour for Japanese Women: Marriage Timing, Desire to Marry, Actions toward Marriage.** *The Japanese Journal of Social Security Policy*, 2009, roč. 8, č. 1.

SCHOPPA, Leonard J. *Race for the Exits: The Unraveling of Japan's System of Social Protection.* Ithaca: Cornell University Press, 2006.

ŠIRAHASE, Sawako. **Women's Increased Higher Education and the Declining Fertility Rate in Japan.** *Review of Population and Social Policy*, 2000.

SMITH, Robert J. **Gender Inequality in Contemporary Japan.** *Journal of Japanese Studies*, 1987, s. 1-25.

Sóšoku danši ga kanodžo wo cukaranai rujú rankingu [online]. Goo Research Monitor Group, 12.2.2009 [cit. 2011-05-16]. Dostupné z: <http://cache001.ranking.goo.ne.jp/crnk/ranking/017/eatgrassboy_reason/>.

SOUTH, Scott J., SPITZE, Glenna. **Housework in Marital and Nonmarital Households.** *American Sociological Review* 59, 1994, s.327-347.

STORM, Hiroko. **Culture Women in Japanese Proverbs.** *Asian Folklore Studies*, 1992, roč. 51, č. 2., s. 167-182.

SUGIMOTO, Jošio. *An Introduction to Japanese Society.* New York: Cambridge University Press, 2010.

ŠUNSUKE, Curumi. *A Cultural History of Postwar Japan: 1945-1980.* London: Kegan Paul International, 1987.

TAKAHAŠI, Džunko. *Century of Change: Marriage sheds its traditional shackles* [online]. The Japan Times, 13.12.1999 [cit. 2011-06-22]. Dostupné z: <<http://search.japantimes.co.jp/cgi-bin/nn19991213a6.html>>.

TANAKA, Akiko. *Manzoku dekinai onna-tači. Arafó wa nani wo motomete iru no ka.* Tokio: Kenkjúdžo, 2008.

TANAKA, Kimiko and JOHNSON, Nan E. **What Japan Can Do to Push Its Longevity Envelope**[online]. Population Reference Bureau, květen 2006 [cit. 2011-05-10]. Dostupné z: <<http://www.prb.org/Articles/2006/WhatJapanCanDoToPushItsLongevityEnvelope.aspx>>.

TANAKA, Kimiko, JOHNSON, Nan E. **The Shifting Roles of Women in Intergenerational Mutual Caregiving in Japan: The Importance of Peace, Population Growth, and Economic Expansion.** *Journal of Family History*, 2008.

The Dearth of Births: Why Are So Few Young Japanese Willing To Procreate? A Special Report on Japan[online]. *The Economist*, 18.11.2010 [cit. 2011-05-16]. Dostupné z: <<http://www.economist.com/node/17492838>>.

TIPTON, Elise K. *Modern Japan: A Social and Political History*. New York: Routledge, 2002.

TOKUHIRO, Joko. 2009. *Marriage in Contemporary Japan*. New York: Taylor & Francis, 2009.

TOŠIAKI, Tačibanaki. *The New Paradox for Japanese Women: Greater Choice, Greater Inequality*. Tokio: International House of Japan, 2010.

UNO, Kathleen S. **The Death of "Good Wife, Wise Mother"?** In GORDON, Andrew, ed. *Postwar Japan as History*. Berkeley and Los Angeles, London: University of California Press, 1993.

UŠIKUBO, Megumi. *Sóšokukei danši „Odžo-man“ ga Nippon wo kaeru*. Tokio: Sódanša, 2008.

WATANABE, Kazuko. **Reading Little Women, Reading Motherhood in Japan.** *Feminist Studies*, roč.25, 1999.

WETHERALL, William. *1948 Family Register Law, Registration in the Age of Egalitarian Family Law*[online]. Yosha Research, 2008 [cit. 2011-04-17].

Dostupné z:

<http://members.jcom.home.ne.jp/yosha/yr/nationality/Family_register_law_1948.html>.